

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

David Guth

**Československá sociální demokracie
v období tzv. třetí republiky (1945-1948)**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **David Guth**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Just**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

GUTH, David. *Československá sociální demokracie v období tzv. třetí republiky (1945-1948)*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 82 s. Vedoucí práce PhDr. Petr Just.

Anotace

Bakalářská práce „Československá sociální demokracie v období tzv. třetí republiky (1945-1948)“ pojednává o postavení nejmenší strany v politickém spektru tzv. třetí republiky. Přestože se práce soustředí na krátké poválečné období až do, z pohledu většiny členstva, nedobrovolného sloučení s komunistickou stranou v červnu 1948, nejsou opomenuty ani faktory předválečné a válečné, které do značné míry určovaly poválečné směřování strany. Z předválečného období jde zejména o situaci sociálních demokratů za tzv. druhé republiky a posléze jejich odbojová činnost za války. Velkou roli mělo též postavení čelných představitelů strany v exilu. V hlavní části se práce zabývá zejména „ideologickým“ profilem strany a rovněž jejího vztahu ke komunistické straně. Je třeba uvést, že se práce soustředí na české země, přesto je jedna kapitola též věnována situaci sociálních demokratů na Slovensku. Dále jsou zmíněny dva poválečné sjezdy, neboť oba byly pro charakteristiku strany důležité. V práci je rovněž kladen důraz na odezvu nižších orgánů strany na porážku ve volbách roku 1946, s tím souvisí i snaha uvést hlavní příčiny porážky. Rovněž není vynechán ani zřejmě nejcharakterističtější znak sociální demokracie, a to rozdělení na různé názorové frakce uvnitř strany.

Annotation

Bachelor thesis „Czechoslovak Social Democratic party in the period of the Third republic (1945-1948)“ deals with the position of the smallest party in political spectrum of the Third republic. Although it focuses on the short post-war era till its compulsory uniting with the Czechoslovak Communist Party in February 1948, the work also mentions important circumstances from pre- and war-time which set the post-war party's drift in large measure. There is also need to point at the situation of the party during the Second republic and then social democrat's resistance movement during the war in this context. Social democrats in exile played a major role too. The work in its mainstay concerns with party's ideological shape and its relation to the Communist

party. It is important to indicate that author concentrates on the situation in the Bohemian Lands. There is only one chapter in the bachelor thesis which refers to situation of Slovak's social democrats. Further, two post-war congresses are described, because of their significant implication. The author of the work also emphasizes a response of low-level party's delegates to the election's defeat in 1946 that is related to the effort to mention main causes of the defeat. There can not be omitted the most typical attribute of the Czechoslovak Social Democratic Party in the bachelor thesis – important differences of opinion within the party.

Klíčová slova

Československá sociální demokracie, druhá republika, sociálnědemokratický odboj, třetí republika, XX. Sjezd, volby 1946, sjezd v Brně, únor 1948, sloučení strany.

Keywords

Czechoslovak Social Democratic Party, Second republic, Social democrat's resistance, Third republic, XX. Congress, Election in 1946, Congress in Brno, February 1948, Affiliation of the party.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne ...

David Guth

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Petru Justovi za vstřícnost a ochotu při konzultacích týkajících se přípravy bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	7
1. SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE V LETECH 1938-1945	9
1.1 DRUHÁ REPUBLIKA	14
1.2 STRANICKÁ REPREZENTACE V DOMÁCÍM ODBOJI A EXILU	21
2. FUNGOVÁNÍ POLITICKÉHO SYSTÉMU PO KONCI 2. SVĚTOVÉ VÁLKY V „OBNOVENÉ“ ČSR (1945-1948) A JEHO VLIV NA ČSSD	27
2.1 KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM	29
2.2 USTAVENÍ A PRINCIPY NÁRODNÍ FRONTY	32
2.3 POLITICKÉ STRANY VE TŘETÍ REPUBLICĚ	35
3. SITUACE V ČSSD V ROCE 1945 A XX. SJEZD STRANY	39
3.1 PROBLEMATIKA SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE NA SLOVENSKU	45
4. VOLBY V ROCE 1946 A JEJICH DOPAD NA ČSSD	48
4.1 VÝSLEDKY A REFLEXE VOLEB V ČSSD	51
5. OTÁZKA TZV. MILIONÁŘSKÉ DÁVKY A SJEZD V BRNĚ ROKU 1947	56
6. NÁZOROVÉ ROZDĚLENÍ UVNITŘ STRANY	60
7. ČSSD A „ÚNOROVÁ KRIZE“ ROKU 1948	65
7.1 ZÁNİK STRANY A SLOUČENÍ S KSC	67
ZÁVĚR	69
SUMMARY	72
POUŽITÁ LITERATURA	73
SEZNAM PŘÍLOH	78
PŘÍLOHY	

Úvod

Česká strana sociálně demokratická je nejstarší stranou dosud působící na české politické scéně. Její kořeny sahají až do konce sedmdesátých let devatenáctého století. Kontinuita strany byla ve dvacátém století násilně přerušena totalitními režimy, tedy jak nacismem tak komunismem. Vzhledem k těmto zásadním okolnostem, tak v rámci Československé, respektive České republiky, strana v minulém století působila de facto pouhých třicet let.

Je velmi obtížné hodnotit události let 1945-1948 v Československu bez přihlídnutí k mezinárodním faktorům, zejména okolnosti zahrnutí státu do tzv. Sovětské sféry vlivu. Přesto si dovoluji tyto aspekty v práci „opomenout“. Nezabývám se ani některými zásadními událostmi, které měli rovněž vliv na politickou scénu – „odsun“ Němců, odmítnutí Marshallova plánu, problematice československých vztahů a některých dalších.

Cílem bakalářské práce je primárně se pokusit o zhodnocení působení sociální demokracie v letech 1945 až 1948, a to především z pohledu názorového rozdělení uvnitř strany. Práce se bude též snažit zodpovědět důvody změny celkového postoje strany před válkou a po válce. Rovněž se také pokusím uvést příčiny volební porážky v roce 1946. Dále bude kladen důraz na zobrazení celkového ideového směřování strany, zejména pak jejich vedoucích představitelů. Je třeba uvést, že práce je zaměřena na činnost strany v českých zemích, a to i z důvodu omezeného působení sociálnědemokratické strany Slovensku. Přesto je problematice strany na Slovensku věnována kapitola. Přednostně je kladen důraz na umístění strany v rámci stranického systému v daném období. Zde je třeba dodat, že hlubší politologická analýza je zde více než obtížná, neboť valná část popisovaného období se vyznačovala převážně prvky nesoutěživosti. V hlavním úseku se pak zaměřuji především na vymezení ideologického postavení strany, zejména ve vztahu k hlavnímu hegemonu poválečné politické scény, komunistické straně.

V úvodní kapitole je pozornost zaměřena na sociální demokracii v období, které těsně předcházelo vytčenému časovému úseku. Pro uvedení do událostí v poválečném Československu i sociální demokracii je nezbytné uvést situaci sociálně demokratické strany za tzv. první republiky. V tomto období se strana musela vyrovnávat se vznikem komunistické strany, která se oddělila právě z řad sociální demokracie. V této souvislosti využívám jako zdroje literatury zejména práce Ladislava Cabady, ale

samozřejmě i jiné. Sociální demokraté měli rovněž významné zastoupení v „politické scéně“ tzv. druhé republiky. Zde se soustředím na vymezení rozdílů dvou vedoucích stranických celků a jejich ideologického směřování. Druhá světová válka měla na sociálnědemokratickou stranu nebyvalé následky. Pro těsně předválečné a válečné období ve vztahu k sociální demokracii hlavně používám práce historika Jana Kuklíka, dále rovněž Josefa Tomeše.

Jedním z důsledků skončené války byl také zvětšující se kontrast předválečné a poválečné politické scény, který rovněž refleктоval celoevropský kontext. V popisu celkového politického systému je kladen důraz na vytyčení nových prvků, byť zde byly jisté analogie s předválečným stavem, zejména s nedemokratickými prvky, např. v souvislosti s tzv. druhou republikou. Vztahy sociálních demokratů s demokratickými stranami nebyly tak zásadní, jako jejich poměr ke komunistické straně. Proto je hodnocení jednotlivých stran věnována jedna podkapitola. Pro sociální demokraty byly důležité oba dva poválečné sjezdy. Na prvním byla stanovena organizační struktura strany a na druhém sjezdu vyvrcholila kritika dosavadního vedení strany. Volby roku 1946 byly pro sociální demokraty velkým zklamáním a počátkem vnitřních rozporů. Pro poválečné období jako zdroje literatury byly zásadní zejména práce historika Karla Kaplana, dále pak Václava Vebera. Cenné byly též příspěvky ve sbornících vedených Hynkem Fajmonem, Jan Malířem a Pavlem Markem, stejně tak i Slavomírem Klabanem a jinými.

Nicméně pro mé studium problematiky poválečné sociální demokracie byly nejdůležitější materiály strany uložené v Národním archivu. Při citacích jsem se snažil co nejpřesněji reprodukovat pasáže z archivních materiálů. Je třeba též upozornit na menší gramatické rozdíly češtiny staré více než 60 let a její dnešní podoby.

1. Sociální demokracie v letech 1938-1945

Mnichovská dohoda, podepsaná na konci září roku 1938, ukončila trvání nejen tzv. první Československé republiky, ale také demokracie v Čechách a na Slovensku na více než padesát let.

Po celé období tzv. první republiky, respektive od dvanáctého sjezdu¹ (27.- 30. prosince 1918 v Praze), byl oficiálním názvem československých sociálních demokratů Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD).² Pro stranu se určující momenty dalšího působení odehrály již na počátku dvacátých let. Jednak ČSDSD vyhrála první volby do Poslanecké sněmovny v roce 1920. V nich získala 25,7 % odevzdaných hlasů a ve třisetčlenném parlamentu obsadila 74 mandátů. Zároveň v senátních volbách, konaných v témže roce, sociální demokraté obdrželi 28,07 % a získali 41 mandátů ze 150. Vlastimil Tusar byl dokonce dvakrát, i když jen na krátkou dobu, předsedou vlády. Přestože bylo volební období Poslanecké sněmovny šestileté a Senátu osmileté, tak v praxi byly obě komory rozpouštěny současně a ve stejnou dobu se také konaly volby do Poslanecké sněmovny i do Senátu.

Volby roku 1920 byly pro stranu velkým úspěchem, nicméně takových zisků už se nepodařilo dosáhnout v dalších volbách ani straně samotné ani stranám ostatním. Ve zbylých třech volbách do Poslanecké sněmovny byly zisky ČSDSD mnohem slabší. V roce 1925 získala 8,9 % hlasů, což ji vyneslo 29 mandátů, v roce 1929 posílila na 13,0 % hlasů a 39 mandátů a v posledních předválečných volbách v roce 1935 obdržela 12,6 % hlasů a 38 mandátů.³

Tím druhým zásadním okamžikem bylo období let 1920 a 1921. Tehdy došlo k rozkolu ve straně. Radikální křídlo ve straně se odštěpilo a vytvořilo Komunistickou stranu Československa (KSČ).⁴ Tento případ se samozřejmě netýkal pouze tehdejšího československého státu. Nástup bolševické revoluce roku 1917 v Rusku měl těsně po

---

¹ CABADA, Ladislav. Vztahy sociálních demokratů a komunistů v období první a druhé československé republiky. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. III.Smrtící objetí - stýkání a potýkání ČSSD a KSČ. 133-143 s.

² TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 170 s.; 172 s.

Přestože historik Josef Tomeš ve svých pracích, pro Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou uvádí zkratku ČSDSD, rozhodl jsem ve své práci použít zkratku ČSDSD, neboť takto je zkratka užívána v materiálech sociální demokracie v Národním archivu v Praze. Navíc tuto zkratku rovněž užívají brněnští politologové Stanislav Balík, Vít Hloušek, Jan Holzer a Jakub Šedo. viz. BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 180 s. Monografie; sv. 9.

³ KREJČÍ, Oskar. *Knihy o volbách*. Praha : Victoria Publishing,a .s, 1994. 134-148 s.

⁴ VODIČKA , Karel, CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky : Historie a současnost*. Praha : Portál, 2003. 31 s.

první světové válce ohromný vliv takřka po celé Evropě. Téměř ve všech evropských zemích se silným dělnickým hnutím došlo ke štěpení a ke vzniku dvou stran. První byla reformní a umírněná sociální demokracie a druhá radikální a revolučně naladěná komunistická strana. Rozdíl mezi nimi tedy byl právě v této umírněnosti a radikálnosti. Zatímco sociálně demokratické strany přijímaly pravidla demokratické soutěže, komunisté s dogmatickým přesvědčením třídního boje parlamentní kompromisy odmítali. Většinou tedy komunistické strany působily jako tzv. antisystémové.

Zkušenost německé výmarské republiky ukázala, že pokud navíc tyto antisystémové strany existují dokonce dvě (nacisté a komunisté), nese to s sebou ničivé důsledky pro demokracii. Miroslav Novák v této souvislosti poukazuje na názor italského politologa Giovanniho Sartoriho, který situaci výmarského Německa charakterizoval jako „bilaterální (oboustrannou) opozici“, která vede k přeměně z dvoupólového systému na systém třípólový.⁵

Jistým specifickým případem byla sociálně demokratická strana v nově vzniklém Rakousku, kde „umírněné“ a „radikály“ spojovala myšlenka tzv. austromarxismu.⁶ Zastánci austromarxismu „*odmítali revoluci a diktaturu proletariátu, kriticky se postavili k Říjnové revoluci v Rusku. Cestu k socializaci kapitálu neviděl austromarxismus v zestátnění nýbrž ve vysokém zdanění vlastníků výrobních prostředků. Jeho zastánci vystupovali také proti rozbití Rakousko-Uherska, národnostní problémy chtěli řešit formou autonomie. Silný vliv měl na Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou.*“⁷

Vznik KSČ znamenal tedy pro sociální demokracii zásadní zlom. Obě strany se vůči sobě vymezovaly více méně negativně. Nicméně s přibývajícím hrozbou nacistického Německa zde existovala tendence, s menšími peripetiemi, k mírné spolupráci. Ale přesto je třeba dodat, že komunističtí dogmatikové, zejména po V. bolševizačním sjezdu KSČ v roce 1929, kdy se do čela strany dostal Klement Gottwald

---

⁵ HLOUŠEK, Vít. *Vztahy socialistických a komunistických stran v zemích západní Evropy*. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. I.O době a idejích. 37-49 s. NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran : Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. 156 s. ;180 s.

⁶ HLOUŠEK, Vít. *Vztahy socialistických a komunistických stran v zemích západní Evropy*. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. I.O době a idejích. 37-49 s.

⁷ ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 27 s.

se skupinou tzv. „Karlínských kluků“, označovali sociální demokraty za „reformisty“, „revizionisty“, „sociální patrioty“ a rovněž také „sociálfašisty“.⁸

Ladislav Cabada ke vztahu KSČ a ČSDSD dodává, že po období dvacátých let byly „na bodu mrazu“, a také se zmiňuje o důležitém faktoru, který sehrál svou roli v poválečném období let 1945-1948. Hovoří o tzv. „taktice jednotné fronty“, vyhlášené Komunistickou internacionálou v lednu 1921. Ta spočívala v „*infiltraci nekomunistických struktur bolševiky a jejich rozvratu, resp. přivedení do bolševického tábora*.“⁹ Ladislav Cabada dále dodává: „...*Vidíme tedy, že praxe, jež výrazně přispěla k rozvratu nekomunistických stran a dalších politických organizací po roce 1945, je tedy plně obsažena v činnosti KSČ od samého vzniku této strany*.“¹⁰

Jedním z charakteristických jevů první republiky bylo kladení důrazu na prvek tzv. „národnostního principu“, jehož důsledkem byl fakt, že vedle sebe působilo několik podobně orientovaných stran, přesto se ale tyto strany odlišovaly právě na základě národnostního principu, jak svých členů, tak svého voličstva.¹¹ Důležitým programovým prvkem československých sociálních demokratů byla obhajoba „myšlenky čechoslovakismu“. Slovenská složka ČSDSD byla řízena zemským výkonným výborem v Bratislavě. K hlavním prvorepublikovým sociálnědemokratickým představitelům na Slovensku patřili hlavně Ivan Dérer a Ivan Markovič.¹²

Oba působili jako ministři v několika vládách za první republiky. Dérer i Markovič navíc svými životními osudy připomínají mnohé své stranické kolegy z předválečného období. Ivan Markovič byl hned v září 1939 převezen do Dachau, zemřel rok před koncem války v Buchenwaldu. Dérer věznění na konci války přežil, ale po válce, přes některé „čestné posty“, v letech 1946-1948 byl prezidentem Nejvyššího soudu Brně¹³, se už do vrcholných a opravdu vlivných postů ve straně nevrátil.

Vedle ČSDSD existovala za první republiky též německá sociální demokracie. Oficiálně se strana nazývala Německá sociálnědemokratická strana dělnická – Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei (DSAP). Byla založena na sjezdu v Teplicích v září

---

⁸ CABADA, Ladislav. Vztahy sociálních demokratů a komunistů v období první a druhé československé republiky. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. III.Smrtící objetí - stýkání a potýkání ČSSD a KSČ. 141 s.

⁹ Tamtéž, 139 s.

¹⁰ Tamtéž, 140 s.

¹¹ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 69 s. Monografie; sv. 9.

¹² TOMEŠ, Josef, MALÍNSKÝ, Jiří. 5. *Hamplovské období: Od krize ke konsolidaci a k dalšímu vzestupu (1920 - 1938)* [online]. c2007 [cit. 2008-10-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.cssd.cz/o-nas/s10252/a10261.html>>.

¹³ TOMEŠ, Josef. *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii*. Příbram : Fénix, 1991. 38 s.

1919 a jejím prvním předsedou byl Josef Seliger. Vztahy DSAP a ČSDSD zpočátku narážely hlavně na otázku postavení Němců v novém státě. Byly zde požadavky na samosprávu v německých oblastech, dále také po možnosti zvolit si zákonodárnou Národní radu. DSAP si prošla ve dvacátých letech podobným vývojem uvnitř strany jako československá sociální demokracie. Rovněž volby roku 1920 znamenaly pro stranu úspěch, který už nedokázala zopakovat, DSAP získala 11,1 % odevzdaných hlasů. I ji také postihla secese radikálního komunistického křídla, v čele s Karlem Kreibichem. Přes jisté názorové nuance se obě strany postupem času sblížovaly. Od roku 1929 měli němečtí sociální demokraté své zastoupení ve vládě. Po nástupu nacismu v Německu se snažili vymezovat vůči „henleinovskému proudu“ a zařadili se po bok tzv. českoněmeckých aktivistických stran. Ve třicátých letech se snažili podporovat protinacistickou emigraci z Německa a posléze z Rakouska. Vedle již zmíněného Josefa Seligera, patřili k vedoucím představitelům meziválečné DSAP také Ludwig Czech a Wenzel Jaksch.¹⁴

Po uvedeném období vnitřní konsolidace strany ve dvacátých letech byl vlastní program ČSDSD přijat až na XVI. sjezdu, který se konal ve dnech 27.-29. září 1930 v Praze. V prohlášení zásad se objevuje kritika soudobé společnosti, která „*se zakládá na panství početně malé třídy kapitalistů, vlastnících většinu výrobních prostředků, nade všemi pracujícími, jejichž pracovní nadhodnotu si kapitalisté přímo nebo nepřímo přivlastňují.*“¹⁵

Strana se deklaruje jako obhájce zájmů dělníků, soukromých i veřejných zaměstnanců, drobných zemědělců, malých živnostníků atd. Varuje před „nekontrolovatelným kapitalismem“. Nicméně ČSDSD zdůrazňuje svoji podporu demokratickému zřízení, dobytí politické moci je možné jen legálními prostředky, prostřednictvím parlamentní cesty. K zásadám strany na sjezdu Oskar Krejčí dodává: „*Vedle řady konkrétních programových zásad z oblasti ekonomické, sociální a politické jsou v programu i požadavky zavedení jednokomorového zastupitelského systému, vrácení volebního práva vojákům a četníkům, zřízení co nejvíce národnostně jednotných žup, odstranění zemského zřízení, zrušení zásady jmenování a virilitního zastoupení*

---

¹⁴ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 55,77-78 s. Monografie; sv. 9. ; Churaň, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století : I. díl A-M; II. díl N-Ž*. Praha : Libri, 1998. 2 sv. (82-83, 271-272, 360 ; 121-122 s.).

¹⁵ PROKŠ, Petr, et al. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha : Historický ústav, 1999. 204 s.

v *samosprávě atd.*¹⁶ Vedle, z dnešního pohledu poněkud „úsměvné“, resoluce „Proti alkoholismu“ byl na XVI. sjezdu také schválen „Protest proti pronásledování socialistů v sovětském Rusku“. Režim SSSR je zde označen za „bolševickou diktaturou“, jeho politika za „utopistickou“.¹⁷ Přestože se první republika nevyznačovala patetickou servilitou vůči režimu v SSSR, jež se tímto vyznačovala poválečná éra, tak v období předválečném byl kritický pohled na sovětský totalitarismus spíše výjimkou. V tomto kontextu i tento příspěvek může posloužit jako jistý důkaz, že se vedoucí představitelé sociální demokracie vymezovali vůči krajní a protidemokratické levici.

V otázce zahraniční politiky se ČSDSD stavěla za linii „kolektivní bezpečnosti“, prosazovanou dlouholetým ministrem zahraničí a pozdějším prezidentem Edvardem Benešem. Pro Československo měla tato zásada konkrétní výsledky v podobě např.: tzv. ženevského protokolu, Malé dohody, východního Locarna, obranných smluv s Francií a SSSR, nerealizovaného Hodžova plánu.¹⁸

Na postavení a fungování Československé sociálně demokratické strany dělnické, stejně jako na všechny ostatní politické strany, měl velký vliv stranický systém první republiky. Z pohledu typologie stranických systémů Giovanniho Sartoriho je možno charakterizovat prvorepublikový systém jako extrémní multipartismus, po stránce formátu stran. A ve smyslu typu systému jej lze označit jako polarizovaný pluralismus.¹⁹

Kvarteto brněnských politologů Stanislav Balík, Vít Hloušek, Jan Holzer a Jakub Šedo ne tak docela souhlasí s názorem Maurice Duvergera, který označil stranické systémy středoevropských států dvacátých let jako málo systémově rozvinuté a poukazoval na jejich „spíše zárodečné systémové formy.“²⁰ Zmiňují se o tom, že stranický systém si v sobě ponechal „habsburské kořeny“, rovněž se zachovaly dvě základní linie – národně liberální a radikálně demokratická. Poznamenávají i další důležitý faktor, a to dostatečný „počet relevantních politických stran“. Konkrétně uvádějí minimálně sedm českých a slovenských, maximálně pak dvanáct stran, kam

---

¹⁶ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing, a .s, 1994. 148-149 s. ; PROKŠ, Petr, et al. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948* . Praha : Historický ústav, 1999. 204-205 s.

¹⁷ PROKŠ, Petr, et al. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948* . Praha : Historický ústav, 1999. 202 s.

¹⁸ TOMEŠ , Josef, MALÍNSKÝ, Jiří. 5. *Hamplovské období: Od krize ke konsolidaci a k dalšímu vzestupu (1920 - 1938)* [online]. c2007 [cit. 2008-10-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.cssd.cz/o-nas/s10252/a10261.html>>.

¹⁹ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 68 s. Monografie; sv. 9.

²⁰ Tamtéž, 69 s.

tedy počítají čtyři německé a jednu maďarskou. Nicméně přesto dodávají, že přes počet nabízených cest, došlo nakonec k ustrnutí stranického života.²¹

V souvislosti se stranickým systémem první republiky, konkrétně se jedná o období bezprostředního ohrožení bezpečnosti státu, je třeba uvést ještě okolnost, která byla charakteristická zejména pro tzv. druhou republiku. Tímto jevem je snaha o zjednodušení politického systému, respektive koncentraci stran.

Ladislav Cabada k tomu dodává: „*Již v posledních dnech První republiky uvažovali představitelé řady politických stran o možnosti koncentrace české politiky do společného útvaru – příkladem takové snahy může být např. vznik Výboru na obranu republiky, v němž se angažovali představitelé prakticky všech českých stran od komunistické až po české fašisty.*“²²

Navíc můžeme říci, že právě tato tendence, tedy odpor ke „stranictví“, jakási snaha po jednotě atd., byla typická rovněž i pro těsně poválečný vývoj. Tehdejší systém již byl ovšem „narýsován“, respektive „nadiktován“ předem.

Druhá polovina třicátých let znamenala pro Československo období stupňujícího se nátlaku ze strany nacistického Německa. Politika tzv. appeasementu evropských mocností, konkrétně tedy Velké Británie a Francie, vedla k postupnému posílení postavení tohoto totalitního státu.

Podpis tzv. mnichovské dohody znamenal zejména pro „českou společnost“ nebyvalý šok a katastrofu. Období od konce září 1938 až do konce druhé světové války bylo naprosto zásadní pro pochopení vývoje let 1945-1948 v „obnoveném“ Československu. Právě v této době se utváří budoucí směřování domácí i zahraniční politiky. Tato epocha je samozřejmě neobyčejně podstatná i pro Československou sociální demokracii. Charakter strany, vedoucí představitelé i celá členská základna prošly v tomto údobí mnohými změnami, které předznamenaly následné směřování strany po roce 1945.

1.1 Druhá republika

Druhá republika byla pro ČSDSD počátkem tragického a mimořádně těžkého období. Znamenala popření hlavních myšlenek o které se nejen sociální demokracie, ale i ostatní demokratické strany zasazovaly v posledních dvaceti letech. V tomto období

---

²¹ Tamtéž, 69 s.

²² CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2000. 93 s.

došlo zejména k zásahům do struktury strany a oslabení její síly. Došlo k odtržení několika stovek místních organizací od svých politických a tělovýchovných centrál. V souvislosti s okupací „sudetského pohraničí“ muselo několik tisíc členů strany, ať československé nebo německé národnosti, opustit své původní domovy a uchýlit se do vnitrozemí, popřípadě do zahraniční emigrace. Navíc je zde třeba uvést i aspekt ideologický. Hlavně mladší generace členů strany se více radikalizovala směrem nalevo.²³

Politickým heslem druhé republiky bylo zesílení volání po „zjednodušení stranického života“, zanechání partikulárních zájmů a potřebou dojít ke shodě. Je třeba si uvědomit, že český a slovenský stranický systém se v tomto období odděluje. Český politický systém se tedy vyvíjel samostatně.²⁴

Jiří Holzer předkládá tři možné varianty, kterými se mohla ubírat stranická scéna. Vzhledem k vnějším i vnitřním tlakům byly samozřejmě všechny varianty formou nesoutěživého stranického systému. Existovala cesta „jedné politické strany“. K této alternativě se neklonila jen část české, až fašizující pravice, nýbrž našla odezvu i u části sociálních demokratů, kteří počítali s tím, že vznikne jedna všenárodní koalice. Zbylé dvě představy počítaly s více než jednou stranou. Pak zde byla představa „dvou stran“. Toto východisko se nakonec uplatnilo a jak Jiří Holzer dodává, zastáncem této podoby se stala strana agrární. Třetí variantou byl „model tří stran“, jenž nejvíce prosazovali lidovci a národní socialisté. Nakonec se tedy prosadila varianta dvou stran.

Druhá republika se snažila v mnoha ohledech odlišit od předešlého období let 1918-1938. Z pohledu stranicko-politického, největší kritice čelily negativní důsledky poměrného volebního systému, prosazování koaličního typu vlády, četné úřednické vlády, vyvyšování stranických zájmů nad zájmy národní atd.²⁵

V nové společenské atmosféře, po konci září 1938, se hlavní politickou silou stává „pravice“, v jejímž čele stáli tzv. agráři s předsedou Rudolfem Beranem. Přestavitelé agráriků tvrdili, že hlavně oni jsou pro mocného souseda, nacistické Německo, důvěryhodným partnerem.

Jako první tedy vznikl hlavní subjekt druhé republiky Strana národní jednoty (SNJ). Základ strany tvořili zástupci Republikánské strany, Národního sjednocení,

---

²³ KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 21 s.

²⁴ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2000. 93 s.

²⁵ HOLZER, Jiří. Stranický systém druhé republiky. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004*. Brno : Doplněk, 2005. 1037-1056 s.

Národní ligy, Strany živnostníků, Československé strany lidové a větší část národních socialistů. Rudolf Beran také jednal s představiteli některých fašistických organizací, především Národní obcí fašistickou.²⁶

Literární vědec Václav Černý hovoří o fašistickém prvku ve straně takto: „*Strana národní jednoty v sobě od počátku měla červa, denunciantský živel vlajkařů et comp., jež vyloučit nemohla – byl by to čin otevřeně nepřátelský říši-; snažila se jej omezovat, střežit, pokusila se ho zásahem zastrašit, ostatně nadarmo.*“²⁷

SNJ byla stranou vládní. Tvůrci stranického systému druhé republiky našli jistou inspiraci v britském modelu, tedy systému dvou stran. Jedním z proklamovaných hesel SNJ bylo „za demokracii činů, a ne slov“. Na ideovém programu Strany národní jednoty měl velký podíl Jan Mertl. Historik Jan Kuklík ho označuje za „antiliberálně orientovaného politologa“.²⁸ Politolog Miroslav Novák o něm dokonce napsal, že „*byl ve své době snad jediným významným českým moderním politologem anglosaského a sociologizujícího ražení.*“²⁹

Program strany se inspiroval v mnoha ohledech na příkladu Itálie. SNJ prosazovala jako hlavní náboženství katolicismus. Co se zahraniční politiky týče, tak se strana orientovala na spolupráci s nacistickým Německem, s výhradami se pak vymezovala vůči SSSR. S oficiální doktrínou strany, ale i celkovým „klimatem“ druhé republiky, je spojen velmi negativní jev. A tím byl vzrůstající antisemitismus. V tomto směru byl aktivní rovněž stranický tisk – Venkov, Večer. Jan Kuklík uvádí, že perzekuce židovských občanů se stupňovala zejména po vládním nařízení z 27. ledna 1939, kdy byla vládou prosazena první restriktivní opatření.³⁰ Kuklík rovněž často v rozhorech cituje slova Josefa Čapka z knihy *Psáno do mraků*, kde praví: „*Co by mohlo být v této nešťastné zemi brutálnější než útlak německý? – český přece!*“³¹

Michal Frankl nicméně zmiňuje i ekonomický faktor k této otázce a dodává:

„*Československá vláda byla však ve svých protižidovských snahách omezována obavami z bojkotu československého zboží na západních trzích a jednáním o zahraniční půjčku, která měla odlehčit přetíženým financím druhé republiky. Ta byla totiž vázána*

---

²⁶ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2000. 95 s.

²⁷ ČERNÝ, Václav. *Křik Koruny české : Paměti 1938-1945*. Brno : Atlantis, 1992. 70 s.

²⁸ KUKLÍK, Jan. Strana národní jednoty. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004*. Brno : Doplněk, 2005. 1058-1062 s.

²⁹ NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran : Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. 256 s.

³⁰ KUKLÍK, Jan. Strana národní jednoty. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004*. Brno : Doplněk, 2005. 1070 s.

³¹ ČAPEK, Josef. *Psáno do mraků : 1936-1939*. Praha : Pražská edice, 1993. 199 s.

na dodržování práv židovského obyvatelstva a část z ní měla být použita k financování židovské emigrace. Většina protizidovských nařízení přijatých během druhé republiky však nemohla být v krátkém čase, který nacistické Německo zbytkovému Československu vyměřilo, plně realizována.³²

Jan Kuklík podotýká, že přes všechny negativní jevy je na druhou stranu třeba říci, že hlavní představitelé strany v čele Rudolfem Beranem se snažili nezneužívat zmocňovacích zákonů.³³

K 15. únoru 1939 měla členská základna 813 941 členů a počet místních organizací činil 8 594.³⁴

Pro sociální demokraty zbyla role v opozici. Samotná ČSDSD sice oficiálně existovala až do svolání mimořádného likvidačního XIX. sjezdu, který se konal 18. prosince 1938. Nicméně období po krizových dnech kolem „Mnichova“ se neslo v duchu jednání o vzniku nového subjektu. Většina členů se soustřeďuje ve druhém politickém subjektu druhé republiky, „straně loajální opozice“, zvaném Národní strana práce (NSP). Původně se předpokládal název - Národní strana pracujících lidu (NSPL). Tento název byl změněn koncem listopadu 1938 na konečný - Národní strana práce.³⁵

Vznik NSP, byl umožněn dohodou mezi, jak se zmiňuje Cabada, přáteli³⁶ a zároveň hlavními představiteli „pravice“ a „levice“, Rudolfem Beranem a Antonínem Hamplm. Antonín Hampl byl velkou postavou ČSDSD za první republiky. V letech byl 1924-38 předsedou strany a svůj vliv si udržel i v „pomnichovském období“.

Ještě v říjnu 1938 vystoupila ČSDSD z Socialistické dělnické internacionály (SDI), jímž byla Československá sociálně demokratická strana dělnická zakládajícím členem. Toto gesto bylo učiněno na protest proti pasivitě internacionály vůči ČSR v době „Mnichova“. Na počátku 2.světové války se pak SDI fakticky rozpadla.³⁷

Nový politický subjekt nebyl zamýšlen jen jako pouhé pokračování sociální demokracie. Měl být jakousi platformou pro příslušníky různých společenských skupin. Historik Jan Kuklík uvádí, že vzorem pro NSP byla britská Labour Party. Většina členů

---

³² FRANKL, Michal. *Druhá republika* [online]. C???? , 20. 1. 2009 [cit. 2009-01-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/2rep>>.

³³ Tzv. Zmocňovací zákon byl schválen 15.12.1938.Umožnil zásahy do ústavy a legislativy prostřednictvím tzv. prezidentských dekretů a tzv. nařízení vlády. Došlo tak k významnému omezení pravomocí Národního shromáždění. – viz. BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 88 s. Monografie; sv. 9.

³⁴ KUKLÍK, Jan. *Strana národní jednoty*. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004*. Brno : Doplněk, 2005. 1062-1070 s.

³⁵ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české XV.a*. Praha;Litomyšl : Paseka, 2006. 66 s.

³⁶ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2000. 96 s.

³⁷ TOMEŠ, Josef. *Příkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 164;175 s.

se snažila čelit „oficiálně hláсанým dogmatům“ druhé republiky. A právě zde byla snaha zachovat, v co největší možné míře, kontinuitu s předchozím demokratickým režimem.

Ještě před svoláním ustavujícího sjezdu nové strany vznikl klub senátorů NSP a klub poslanců NSP. Předsedou senátorského klubu se stal František Modráček a celkem měl klub 16 senátorů a 3 tzv. hospitanty, což byli senátoři ze Slovenska. Klub poslanců, jehož předsedou se stal Jaromír Nečas a zároveň třemi místopředsedy byli Ferdinand Richter, Antonín Remeš a Jaroslav Hladký, měl celkem 33 poslanců a 5 hospitantů.

Hlavní „páteř“ NSP tvořili sociální demokraté. Je třeba dodat, že zhruba třetina členů sociálních demokracie nevstoupila do nově utvářeného subjektu.³⁸ Mezi ně, mimo jiných, patřili osobnosti jako Rudolf Bechyně, Alfréd Meisner, František Soukup, Josef Stivín. Archivní materiály sociální demokracie uvádějí stav členské základny k roku 1937 v českých zemích, tedy za Čechy, Moravu a Slezsko - kolem 201 063 členů³⁹ – jde o přibližný počet, údaj není úplný! Navíc někteří členové pokračovali v neoficiální činnosti původní sociální demokracie, např. Vojtěch Dunder, který byl v letech 1926-38 generálním tajemníkem ČSDSD.

Ovšem strukturu NSP netvořili jen sociální demokraté. Významnou složku tvořilo také tzv. „legionářsko-sokolské křídlo“ národních socialistů, kteří odmítli vstoupit do vládní Strany národní jednoty. Hlavními představiteli této skupiny byli Ferdinand Richter, Josef Patejdl, Karel Moudrý, Jan Blahoslav Kozák. Malé zastoupení, takřka v řádech jedinců, zde měla strana lidová a také KSČ, jejíž činnost byla nejprve v říjnu 1938 zastavena a na konci prosince téhož roku byla strana úředně rozpuštěna.⁴⁰ Na Slovensku se pokus o založení NSP nezdařil a byl zastaven.

Samotný ustavující sjezd Národní strany práce se uskutečnil 11. prosince 1938. Svolavatelem sjezdu byl přípravný výbor ve složení – Antonín Hampl, Josef Macek, Jaromír Nečas, Josef Patejdl a Ferdinand Richter. Tohoto sjezdu se účastnilo kolem 915 delegátů a hostů. Sjezd zvolil předsedou strany Antonína Hampla. Místopředsednický sbor tvořili 4 členové užšího výkonného výboru – Ferdinand Richter, Jaromír Nečas,

---

³⁸ KUKLÍK, Jan. Národní strana práce. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1073-1076 s.

³⁹ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:134 – Zasedání zastupitelstva 14. září 1946 v Praze; 79 s.

⁴⁰ KUKLÍK, Jan. Národní strana práce. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1075-1076;1087 s. ; TOMEŠ, Josef. Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník. Praha : Demos, 2004. 158;175 s.

Anna Jungwirthová, Jan Aleš a k vedení náležel i předseda revizní komise Antonín Remeš.

Antonín Hampl ve svém referátu hovořil o nutnosti zlepšení vztahů se „sousedy“, o situaci na Slovensku a o celkovém postavení strany v republice.⁴¹ NSP označil za „nutný orgán kontroly“⁴² a navíc měl prohlásit, že „*odmítá třídní boj i jakoukoli ideologii vzájemné nenávisti a potírání*“.⁴³ Odmítnutí marxistické ideologie a zásad třídního boje patřilo rovněž k požadavkům výše zmíněného „legionářsko-sokolského křídla“.

Josef Macek, významný liberální národohospodář a představitel reformního proudu, se zasazoval o dodržování demokratických principů. Strana měla hájit dodržování občanských svobod, svobody přesvědčení, vědecké svobody a sociální spravedlnosti. Rovněž významnou skupinou, která se prosazovala ve straně byli představitelé „mladší generace“ sociálních demokratů, v jejichž čele stál ústřední tajemník NSP Bohumil Laušman.⁴⁴

Sjezd rovněž schválil i programové prohlášení NSP, k němuž Jan Kuklík uvádí: „*Program Národní strany práce totiž nebyl a ani nemohl být koncipován jako autentický výraz skutečného názorového stavu uvnitř strany, hlavní úlohu při jeho koncipování sehrály taktické dohody.*“⁴⁵ Pro řešení hospodářských problémů se program odvolával ke skandinávskému a belgickému příkladu. Ve vztahu k náboženství byla požadována snášenlivost vůči všem vyznáním.⁴⁶

Ústředním tiskovým orgánem NSP bylo Právo lidu, v lednu 1939 musel být název změněn na – Národní práce. List Právo lidu byl hlavní tiskovinou sociálních demokratů prakticky od založení listu v roce 1893, respektive 1897. S výjimkou let 1939-1945 fungoval až do roku 1948. K dalším tiskovým orgánům NSP také patřily – Naše doba, Nová svoboda, Dělnická osvěta.

Postavení NSP vůči SNJ bylo více než problematické, zejména po přijetí tzv. zmocňovacího zákona v prosinci 1938.⁴⁷ „*O bipartismu v politickém systému sice*

---

⁴¹ KUKLÍK, Jan. Národní strana práce. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1076-1077;1081 s.

⁴² Tamtéž, 1077 s.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž, 1077; 1085 s.

⁴⁵ Tamtéž, 1078 s.

⁴⁶ Tamtéž, 1079 s.

⁴⁷ TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 162 s. ; KUKLÍK, Jan. Národní strana práce. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1084-1085 s.

představitelé Národní strany práce hovořili a psali, rovněž se snažili přiblížit se britskému systému a Labour party jako svůj vzor promítli i do názvu nově vytvořené strany, ale zároveň z politické praxe druhé republiky zjišťovali, že Strana národní jednoty jako strana vládní a vládnoucí má silné autoritativní tendence a chce národ nejen „zachránit“, ale také jej ovládnout.“⁴⁸

Základní organizační jednotkou NSP byly místní organizace, na ně navazovaly okrskové a okresní organizace, které se pak sdružovaly v župy. K datu 20. února 1939 Národní strana práce registrovala na 2118 místních organizací a k tomu navíc působilo na 1265 místních přípravných výborů. K 20. únoru roku 1939 NSP dále uvádí na 125 609 (sic!) registrovaných členů.

Pro sociální demokracii byly vždy důležité, různě přidružené, odborové, tělovýchovné a kulturně-vzdělávací spolky. Nicméně za druhé republiky, vlivem převládající tendence glajchšaltace veřejného dění, NSP ztrácela na vlivu v odborových a tělovýchovných organizacích. Přesto alespoň minimálně na dvě organizace si NSP vliv udržela. Dohodou mladých představitelů sociální demokratů, komunistů a národních socialistů vzniká v říjnu 1938 Národní hnutí pracující mládeže (NHPM). Organizace se snažila bránit demokracii, vymezovala se vůči fašizujícím a autoritativním tendencím. K čelným představitelům NHPM patřili sociální demokraté, zejména Blažej Vilím a Václav Holub.⁴⁹

Václav Černý k vymezení působnosti NSP a NHPM uvádí: „bylo zřejmé“, že NHPM „zaujme pozici skutečné opozice.“⁵⁰ Zmiňuje další významná jména – Jíří Hájek, Vojtěch Erban, Jaroslav Mecer, Mirek Sedlák. Strana měla i svůj tiskový orgán – Hlas mladých, jehož první číslo vyšlo 19. ledna 1939 v nákladu 50 000 výtisků.⁵¹

Druhou významnou organizací byla Dělnická akademie, která vznikla v roce 1896. Jednalo se o vzdělávací instituci, jež vznikla, mimo jiných, i z podnětu T.G.Masaryka, s cílem podpořit emancipační snahy dělnictva. Za první republiky byla centrem demokratické levicové inteligence. Vystupovala na podporu demokracie, podporovala španělské republikány. Rovněž se angažovala v antifašistickém hnutí. Za nacistické okupace byla zakázána a obnovena, sice jen na tři roky, byla až po válce.

---

⁴⁸ KUKLÍK, Jan. Národní strana práce. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1087 s.

⁴⁹ KUKLÍK, Jan. Národní strana práce. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1080-1081;1084 s.

⁵⁰ ČERNÝ, Václav. Křik Koruny české : Paměti 1938-1945. Brno : Atlantis, 1992. 71 s.

⁵¹ Tamtéž.

K hlavním představitelům Dělnické akademie patřili – Josef Steiner, František Tomášek, V. Patzak, Wolfgang Jankovec, Josef Fischer.⁵²

V současnosti panuje poměrná shoda mezi vědci o režimu druhé republiky. Je odmítán názor, označovat režim druhé republiky jako totalitní. Politologové Balík, Hloušek, Holzer a Šedo nabízejí kategorii J.J.Linze – „postdemokratický mobilizační autoritativní režim“.⁵³ Tento režim bývá charakteristický pro společnosti, které si prošli více či méně dlouhou demokratickou periodou, nicméně základní problémy se nezdařily vyřešit.⁵⁴ Stanislav Balík a Michal Kubát dále dodávají: „*Tento typ mobilizačních režimů byl jedním z výsledků fašistických mobilizací v době krize demokratického uspořádání v meziválečné Evropě.*“⁵⁵

Ladislav Cabada podtrhuje význam druhé republiky pro poválečný stranický systém a uvádí: „*Druhorepublikový vývoj, násilně přerušeny německou okupací 15. března 1939, byl ovšem předznamenáním hlubokých přeměn českého, resp. československého stranictví, které proběhly na konci druhé světové války a vyústily v systém tzv. Národní fronty, který většinu politických stran participujících na tvorbě Strany národní jednoty z politického života odstranil.*“⁵⁶

1.2 Stranická reprezentace v domácím odboji a v exilu

Od 15. března 1939 byl okupován zbytek pomnichovského území českých zemí a následujícího dne, 16. března, byl vyhlášen tzv. Protektorát Čechy a Morava.⁵⁷ Představitelé sociální demokracie byly stíhány okupanty prakticky již od počátku, neboť patřili k dlouholetým kritikům nacistické ideologie. Byla známa jejich podpora německým a rakouským antifašistům, podpora republikánům ve Španělsku a jejich angažovanost v mnohých protifašistických organizacích. Řada sociálních demokratů se zúčastnila aktivně domácí odbojové činnosti a navíc někteří, po válce vrcholní reprezentanti strany, odešli do emigrace a působily v exilu. Na konci března byla

---

⁵² TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 152 s.

⁵³ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 84 s. Monografie; sv. 9.

⁵⁴ BALÍK, Stanislav, KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha : Dokořán, 2004. 59 s.

⁵⁵ Tamtéž, 59 s.

⁵⁶ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2000. 97 s.

⁵⁷ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 100 s. Monografie; sv. 9.

rozpuštěna Národní strana práce. Část členů se snažila alespoň zachovat svou účast v oficiálních strukturách – Národního souručenství, jediné povolené politické organizaci v Protektorátu a také v Národní odborové ústředně zaměstnanecké (NOÚZ). V letech 1940-45 byl jejím tajemníkem sociálně demokratický odborový představitel Evžen Erban. NOÚZ byla jedinou kolaborantskou organizací, které se nedotkla poválečná retribuce. Důležitou roli zastávali sociální demokraté v odbojových organizacích.

Vznikla také ilegální strana Československé socialistické revoluční hnutí. Formálně stál v čele Antonín Hampl. Ovšem schůzi výkonného orgánu se neúčastnil, nicméně byl o činnosti neustále informován. Toto hnutí navázalo styk s Edvardem Benešem. Dalším aspektem činnosti bylo formulování programových tezí pro ilegální práci strany i pro její budoucí existenci. Byly formulovány základní postoje hnutí, potřeba jednoty a zároveň opatrný přístup k radikálním akcím v odbojové činnosti. Byl zde rovněž vymezen rozdíl mezi sociálními demokraty a komunisty, kteří až do roku 1941 měli k odboji „nejednoznačný postoj“. Činnost organizace byla ztěžována neustálým zatýkáním svých členů a během roku 1941 prakticky přestala fungovat.⁵⁸

Vedle činnosti v ilegální organizaci vlastní strany byli sociální demokraté zastoupeni i v ostatních odbojových organizacích. Měli účast ve vojenské složce odboje – Obrana národa. Dále také v organizaci Politické ústředí (PÚ), která byla tvořena na bázi koaličních stran prvorepublikové ČSR. Orientovalo se na návrat demokratických poměrů z doby před „Mnichovem“. PÚ se soustředilo na zpravodajskou činnost a udržovalo styky s Edvardem Benešem. Sociální demokraty zde zastupovali Jaromír Nečas, František Němec, Václav Holý. Na přelomu let 1939-40 bylo PÚ prakticky zlikvidováno gestapem.

Sociální demokraté měli také velký podíl na založení a činnosti protinacistické organizace Petiční výbor „Věrní zůstaneme“ (PVVZ). Její původ je třeba hledat v manifestu „Věrní zůstaneme“, který koncipovalo přes 300 československých kulturních a vědeckých pracovníků v květnu 1938, v době ohrožení republiky. Manifest podepsalo kolem milionu a půl občanů (sic!). PVVZ tvořili sociálně demokratičtí intelektuálové, především z Dělnické akademie, dále také národní socialisté a zastoupení měli rovněž odboráři. Organizace vypracovala programový koncept nazvaný

---

⁵⁸ TOMEŠ, Josef. *Perzekuce českých sociálních demokratů v době německé okupace 1939 – 1945* [online]. c2009 [cit. 2009-02-01]. Dostupný z WWW: http://www.masarykovaakademie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=161&Itemid=38. ; Churaň, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století : I. díl A-M; II. díl N-Ž*. Praha : Libri, 1998. 2 sv. (82-83, 271-272, 360; I. díl A-M 135 s.). ; KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 23 s.

„Za svobodu, do nové ČSR“. Byla zde koncipována představa poválečného uspořádání ČSR. Koncept byl formulován z pohledu reformního socialismu a s předpokladem poválečných ekonomicko-sociálních změn. K čelným představitelům PVVZ, mimo jiných, patřili Josef Fischer, Karel Bondy, Wolfgang Jankovec, ale i Milada Horáková. Organizace PVVZ působila v letech 1939-42, načež byla nacisty zlikvidována a na její činnost, převážně na konci války, pak navázala organizace Rada tří. Vlna zatýkání a stupňující se perzekuce sociálních demokratů v období „Protektorátu“ se nesla v několika fázích. V roce 1939 postihlo zatýkání členskou základnou především na Plzeňsku a Kladensku. Na počátku září 1939 nacisté zatkli řadu představitelů sociální demokracie ze starší a střední generace. Někteří byli na přímluvu především prezidenta Háchy, prozatím propuštěni, např. Antonín Hampl. Nicméně většina byla odvezena do koncentračních táborů. Na přelomu let 1939-40 byla rozbita organizace Národní hnutí pracující mládeže. A v této souvislosti postihlo zatýkání především mladší část členstva.⁵⁹

Jeden z vrcholů vlny zatýkání proběhl v roce 1941. Dne 6. května 1941 bylo uvězněno kolem 41 představitelů sociální demokracie. Mnoho zástupců strany bylo popraveno za stanného práva na podzim 1941 a hlavně též v období tzv. heydrichiády. Zhruba dalších 100 sociálních demokratů bylo zatčeno v předvečer Slovenského národního povstání, 28. srpna 1944. Rasovou perzekucí nacistů bylo také postiženo mnoho členů sociální demokracie židovského původu.⁶⁰

„Bilanci nacistické perzekuce českých sociálních demokratů výmluvně dokumentují následující údaje. Z devatenácti členů předválečného představenstva strany bylo během německé okupace dvanáct uvězněno a sedm zahynulo. Z pětaticeti sociálně demokratických poslanců předmnichovského československého Národního shromáždění bylo šestnáct vězněno a osm zahynulo (Antonín Hampl, dr. Ivan Markovič, Robert Klein, Rudolf Tayerle, Karel Brožík, Alois Langer, dr. Josef Mareš a Jaroslav Kučera); z dvaceti senátorů bylo šest vězněno a čtyři zahynuli (Betty Karpíšková, Alois Kríž, ing. Arnošt Winter, dr. Zikmund Witt). Ze čtyřiceti ústředních a regionálních

---

⁵⁹ TOMEŠ, Josef. *Perzekuce českých sociálních demokratů v době německé okupace 1939 – 1945* [online]. c2009 [cit. 2009-02-01]. Dostupný z WWW: http://www.masarykovaakademie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=161&Itemid=38. ; KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 23 s. ; TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 161-2; 167 s.

⁶⁰ TOMEŠ, Josef. *Perzekuce českých sociálních demokratů v době německé okupace 1939 – 1945* [online]. c2009 [cit. 2009-02-01]. Dostupný z WWW: http://www.masarykovaakademie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=161&Itemid=38 z

*tajníků strany bylo třicet šest vězněno a osmnáct zahynulo (čtyři byli popraveni, čtrnáct umučeno v koncentračních táborech). Památník obětí z řad funkcionářů české sociální demokracie v letech 1939–45, vydaný je roku 1947 a nečiní si nárok na úplnost, obsahuje 1240 jmen...*⁶¹

Historik Josef Tomeš připomíná, že právě ztráty vrcholných představitelů sociální demokracie během okupace, mohly být jednou z příčin důsledků poválečné linie strany. Na druhé straně, těm zástupcům starší generace strany, kterým se podařilo přežít věznění, bylo často novými představiteli vedení znemožněno se v poválečné sociální demokracii uplatnit. A Josef Tomeš dodává, pro české dějiny 20. století tak příznačný jev, že mnozí zástupci sociální demokracie věznění nacisty, skončili ve vězení i pak za komunistické diktatury – např. Vojtěch Dunder, Zdeňek Peška, Antonín Remeš, František Čoupek, Josef Veverka, Vladimír Görner, František Tržický, Josef Jeřábek, František Klaban a mnozí jiní.⁶²

Představitelé exilové reprezentace se během války dostávali často do vzájemných sporů. Právě již z exilového období se strana potýká se štěpením na dvě frakce. Zjednodušeně řečeno na „levé“ a „umírněné“. Navíc přední reprezentanti sociální demokracie postavení své strany a často i celé vlády spíše „zhoršovali“, zejména Rudolf Bechyně a především Zdeněk Fierlinger sehráli spíše „negativní“ úlohu. S exilovým postavením sociální demokracie lze vymezit tři hlavní „centra působení“ představitelů strany – Paříž, Londýn a Moskva, po napadení SSSR. Sociálně demokratická reprezentace z větší části podpořila úsilí a směr Edvarda Beneše v exilu. Přesto se našly sporné body, které u některých členů přerostly až do naprosté opozice. Ve Francii byli předními představiteli strany – B. Ečer, J. Stolz, F. Němec, J. Nečas a Z. Fierlinger. Část z nich se dostala do sporu s E. Benešem v souvislosti se vznikem Československého národního výboru, kde bylo kritizováno především složení výboru, neboť zde nebyl zastoupen žádný socialistický politik. Konec exilového zastoupení v Paříži přinesla vojenská porážka Francie v červnu 1940.⁶³

Poněkud atypickým byl příklad Václava Majera, který prodělal v roce 1940 s jednotkami československé armády ústupové boje ve Francii. Po její kapitulaci se pak Majer odebral do exilového centra české reprezentace v Anglii.⁶⁴

---

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

⁶³ KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan. *Proti Benešovi! : Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004. 77-86; 130-152 205-222 s.

⁶⁴ FEIERABEND, Karel, Ladislav. *Politické vzpomínky II.* Brno : Atlantis, 1994. 299-304 s.

Zvláštní úlohu v sehrál v londýnském exilu Rudolf Bechyně. V březnu 1940 se stal čelným představitelem „londýnské skupiny“ sociální demokracie, jejímž místopředsedou se stal J. Bečko. Skupina v Londýně měla spolupracovat s reprezentací strany ve Francii, konkrétně v Paříži, v jejímž čele stál J. Nečas. Bechyně patřil k nejstarším československým představitelům zahraničního politického odboje. Přestože byl zhruba rok předsedou Státní rady, tedy jakéhosi „kvaziparlamentu“, dostával se do stále větší opozice vůči Benešovi i členům sociální demokracie, zejména F. Němcovi a J. Bečkovi.⁶⁵

Bechyně prostřednictvím článků v exilovém měsíčníku Nová Svoboda kritizoval složení Československého národního výboru, fungování armády a zejména generála Ingra. Vedl též spory o zahraniční politiku. Zajímavé je, že za jeho nekritický postoj vůči SSSR byl kritizován dokonce i E. Benešem. Odmítal návrhy o možné československo-polské konfederaci. K jeho kritice armády se přidával také B. Laušman. Rudolf Bechyně sám sebe stále více stylizoval do role „vůdce opozice“. Ke konci války také zpochybňoval Benešův post prezidenta. Bechyně se svou činností za války naprosto zdiskreditoval pro poválečný vývoj.

Druhá světová válka poskytla příležitost dostat se do čelných pozic ve straně, a nejen tam, i Zdeňkovi Fierlingerovi. Členem sociální demokracie byl sice již od roku 1924. Ale často panují dohady v zájmu jaké strany a dokonce i země jednal. Se vstupem SSSR do války se objevila příležitost návratu Z. Fierlingera na čsl. vyslanectví, respektive velvyslanectví v Moskvě. Fierlinger patřil k největším „obdivovatelům“ sovětské politiky. Úzce spolupracoval s čsl. komunisty v Moskvě. Vedl v Moskvě neustálé spory s generálem Heliodorem Píkou. Svou činností za války, zejména díky spolupráci s Gottwaldem, si zajišťoval svůj vstup na vnitropolitickou poválečnou scénu. Na dálku a prostřednictvím měsíčníku Nová Svoboda spolupracoval s Bechyněho skupinou a nabádal, aby „levice v sociální demokracii“ nevstupovala do exilové vlády. Již tehdy navrhoval přípravu jednotné socialistické strany.⁶⁶

„Vnitřní spory sociálních demokratů a Bechyněho a Fierlingerova protivládně opoziční politika se promítla i do způsobu obnovy stranické struktury sociální

---

⁶⁵ KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan. *Proti Benešovi! : Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004. 77-86; 130-152 s. ; BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 111-114 s. Monografie; sv. 9.

⁶⁶ TOMEŠ, Josef. *Příkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 159 s. ; KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan. *Proti Benešovi! : Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004. 130-152; 205-222; 293-297; 460-462 s. ; Churaň, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století : I. díl A-M; II. díl N-Ž*. Praha : Libri, 1998. 2 sv. (82-83, 271-272, 360 ; I. díl A-M 33; 144 s.).

*demokracie v exilu.*⁶⁷ Významnou událostí byla konference funkcionářů sociální demokracie z 27. února 1944, kde přese všechny rozpory došlo ke shodě na jedné straně skupiny kolem B.Laušmana, V.Patzaka a R. Bechyněho a na straně druhé, skupiny kolem F. Němce a J. Bečka. Bylo vytvořeno zahraniční vedení strany. Zastoupení zde byli převážně zástupci předválečného výkonného výboru strany, mládežnických organizací a Státní rady.⁶⁸

Sociální demokraté měli, i přes „varování“ Fierlingera a Bechyněho, svou účast v exilových vládách.

Jednalo se tedy o představitele „umírněného proudu“, který byl nakloněný Edvardu Benešovi. V první vládě (21.7.1940 – 12.11.1942) byli zastoupeni Ján Bečko, Jaromír Nečas a František Němec. Ve vládě druhé (12.11.1942 – 4.4.1945) byli kromě Bečka a Nečase ještě Václav Majer.⁶⁹

Na „opačné straně“ stáli výše zmínění Z. Fierlinger a R. Bechyně, tedy představitelé „levice ve straně“. Jan Kuklík a Jan Němeček k jejich působení uvádějí: *„Pro budoucnost československého státu i sociální demokracie nebylo dobrým výchozím stavem, že právě Z. Fierlinger se stal na počátku roku 1945 jedním z hlavních pretendentů na místo prvního poválečného předsedy československé vlády. A je nesporné, že svou exilovou politikou k tomu přispěl i R. Bechyně a jeho radikálně levicový a ostře protivládní kurz.“*⁷⁰

---

⁶⁷ KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan. *Proti Benešovi! : Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004. 211 s.

⁶⁸ Tamtéž, 211-212 s.

⁶⁹ TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 178 s.

⁷⁰ KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan. *Proti Benešovi! : Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004. 222 s.

2. Fungování politického systému po konci 2. světové války v „obnovené“ ČSR(1945-1948) a jeho vliv na ČSSD⁷¹

Léta 1945 až 1948 bývají v ČSR označována mnohými přívlastky. Formálně se o tomto období hovoří jako o tzv. třetí republice. Mnozí sociální demokraté, zejména tedy příslušníci „levice ve straně“, sami poválečné období označovali za „přechodné“⁷². Kořeny těsně poválečné doby je třeba hledat v době druhé světové války. Hlavní roli sehrály především mezinárodní aspekty, zejména postavení SSSR a jeho kreditu, který vytěžil z let 1941-1945 a rovněž činnost čsl. exilových představitelů za války. Vít Smetana klade počátek rozhodujících kroků do let 1942 a 1943.⁷³ Je třeba zmínit, že v souvislosti s novým režimem v ČSR, zde byly mnohé analogické prvky mezi druhou a třetí republikou. Například Smetana rovněž připouje zajímavou podobnost a uvádí: *„Zarážející byla také paralela mezi německou strategickou dominancí v době druhé republiky a dominancí sovětskou v čase republiky třetí. V obou případech se hegemon – smluvně, avšak nátlakem – zmocnil části československého území (v prvním případě Sudet, ve druhém Podkarpatské Rusi), prakticky bez omezení opakovaně přesouval přes jeho zbytek své jednotky a v neposlední řadě podnikal kroky k integraci jeho dopravní sítě do své vlastní...“*⁷⁴ Výše zmiňovaná ztráta Podkarpatské Rusi byla jedním z prvních dokladů, že návrat k poměrům před rok 1938 bude velmi problematický. Ovšem je nutno dodat, že právě vyvarování se „chyb“ z první republiky, bylo hlavní ideologickou zásadou let 1945-48. V těchto intencích se nesla i „ideově-programová“ linie sociálních demokratů, respektive stranického vedení, byť se hlásili nepokrytě k odkazu T.G. Masaryka, stejně jako většina stran. Jedním z mnoha problematických aspektů třetí republiky byla otázka ústavnosti. Z formálního hlediska sice platila ústava z února 1920, nicméně skutečnost byla poněkud odlišná. Do právního řádu zasahuje řada nových faktorů.⁷⁵ Tím nejvýznamnějším, ve smyslu ústavnosti, jsou zřejmě tzv.

---

⁷¹ Strana byla na jaře 1945 obnovena pod oficiálním názvem Československá sociální demokracie se zkratkou ČSSD viz. TOMĚŠ, Josef. *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii*. Příbram : Fénix, 1991. 9 s.

⁷² Např. Evžen Erban viz. Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 899 s. ; Evžen Erban je také mnohdy zmiňován jako agent KSČ viz. Churaň, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století : I. díl A-M; II. díl N-Ž*. Praha : Libri, 1998. 2 sv. (82-83, 271-272, 360 ; I. díl A-M 135 s.).

⁷³ SMETANA, Vít. Pod křídla Sovětů : Mohlo se Československo vyhnout „sklouznutí“ za železnou oponu?. *Soudobé dějiny*. 2008, roč. XV, č. 2, 286 s.

⁷⁴ Tamtéž, 278 s.

⁷⁵ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 123 s. Monografie; sv. 9.

dekrety prezidenta republiky. Z celkového počtu 143 dekretů jich bylo 17 považováno za ústavní. Dalším aspektem bylo celkové nerespektování platné ústavy.⁷⁶

Václav Veber vytyčuje některé nejmarkantnější okolnosti, většinou s antidemokratickým vyzněním, které charakterizovaly třetí republiku. Došlo k hlubokým strukturálním změnám ve společnosti. Znárodnění v roce 1945 postihlo na tři čtvrtiny veškerého průmyslu a došlo tak k jednomu z největších zásahů do hospodářské vlastnické struktury v Evropě, s výjimkou snad jen zemí bývalé Jugoslávie. Zde jen dodejme aktivní úlohu, v přípravách znárodnění, sociálně demokratického politika Bohumila Laušmana, který byl v letech 1945-1947 ministrem průmyslu. ČSSD se „hrdě“ hlásila ke svému podílu při procesu nacionalizace průmyslu.

Významným prvkem pro politický systém bylo omezení plurality stran, neexistence relevantní politické opozice, podceňování role parlamentu, snaha sjednocovat zájmy jednotlivých skupin do jednotných společenských organizací. Mimořádnou událostí, co se týče stratifikace obyvatelstva byl „odsun“ asi tří milionů občanů německé národnosti.

Veber dále uvádí, že ústředním tématem a heslem doby se stal „socialismus“. Socialismus byl vnímán jako jediný možný směr. Nicméně zdůrazňuje, že pro československou společnost byl „socialismus“ značně neurčitým pojmem a nebylo zde jednoznačné povědomí, co si pod tímto termínem představit. Dodává, že k socialismu se hlásili celkem tři politické strany (v českých zemích!), z toho komunisté a právě sociální demokraté se hlásili k „socialismu Marxova ražení“.⁷⁷

Vedle „socialismu“ byl velmi častým a dodejme zneužívaným pojmem termín „reakce“. V tomto se rétorika sociálních demokratů, opět většinou spíše příslušníků „levice ve straně“, nelišila od vedoucích představitelů komunistické strany. Podobně se zacházelo se slovy jako, např.: „mír“, „imperialismus“, „kapitalismus“. Zde je třeba jen uvést, že „kapitalismus“, i z pohledu představitelů „pravice v sociální demokracii“, měl v době třetí republiky značně negativní konotace. Rovněž i oficiálně hlášené zřízení „lidové demokracie“ mělo z hlediska významu, velmi vágní relevanci.

Změnami prošla i organizace veřejné správy. Nebyl obnoven samosprávný systém, který měl v českých zemích dlouholetou tradici. Zřízeny byly orgány státní správy, tzv. Národní výbory. Existovaly Místní národní výbory, Okresní národní výbory

---

⁷⁶ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 123 s. Monografie; sv. 9.

⁷⁷ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 37 s.

a Zemské národní výbory. Vznik Národních výborů byl odůvodňován snahou⁷⁸ „o „zprůhlednění“ veřejné správy. Ve skutečnosti šlo o její snadnější ovládnutí. Tato likvidace dokládá totalizující charakter systému. Míra samosprávy, tedy míra podílu občanů určité komunity na správě věcí, které se jich bezprostředně dotýkají, je totiž zároveň mírou vyjadřující svobodu společnosti. Tam, kde je v jakékoli podobě nastolen režim totalitní či pretotalitní, je základním komunitám brána jejich samospráva.“⁷⁹

Zajímavé členění let 1945-1948 uvádějí brněnští politologové⁸⁰. Uvádějí tři fáze. První je „národně socialistická“ fáze (květen 1945 – květen 1946). Zde byly položeny základy režimu na dalších více než čtyřicet let – omezení politické soutěže, znárodnění, odsun neslovanského obyvatelstva, likvidace samosprávy atd. Druhá fáze je ve znamení „zdánlivého vyrovnávání sil“ (od poloviny roku 1946 do poloviny roku 1947). Na jedné straně vzrůstá sebevědomí nekomunistických stran. Na straně druhé KSČ infiltruje tajné členy do důležitých státních institucí. Třetí fáze vrcholí „Únorem 1948“. Jedná se o jakési završení poválečného vývoje a znamená přechod ke komunistické vládě.⁸¹

Dle klasifikace režimů od J.J. Linze můžeme o letech 1945-1948 v ČSR hovořit jako o „defektním a pretotalitním autoritativním režimu“.⁸² Byly zde naplněny dva ze tří nezbytných aspektů. Tedy vysoká míra mobilizace společnosti, stejně jako míra užívané ideologie. Nicméně limitovaný pluralismus zde byl zachován.⁸³

Jiří Kocián o třech poválečných letech hovoří jako o „období přechodu k totalitnímu režimu“.⁸⁴

2.1 Košický vládní program

Přestože byl Košický vládní program oficiálně vyhlášen 5. dubna 1945 v Košicích, na jeho podobě se vedoucí představitelé londýnského a moskevského exilu

---

⁷⁸ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 133-134 s. Monografie; sv. 9.

⁷⁹ Tamtéž, 134 s.

⁸⁰ Stanislav Balík, Vít Hloušek, Jan Holzer a Jakub Šedo.

⁸¹ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 118 s. Monografie; sv. 9.

⁸² Tamtéž, s. 120.

⁸³ BALÍK, Stanislav, KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha : Dokořán, 2004. 60 s.

⁸⁴ KOCIÁN, Jiří. *Politický systém v letech 1945-1948*. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004*. Brno : Doplněk, 2005. 1129 s.

dohodli již na březnových moskevských poradách.⁸⁵ Karel Kaplan upozorňuje, že tři ze čtyř zástupců sociální demokracie při jednáních v Moskvě byli „přívrženci levice“⁸⁶, tedy zastánci spolupráce s KSČ – Z. Fierlinger, B. Laušman, V. Pacák. Čtvrtým zástupcem sociální demokracie byl Václav Majer.⁸⁷ Košický vládní program byl programovým dokumentem první vlády Národní fronty.⁸⁸ (Národní fronta - viz. Kapitola 2.2).

*„V košickém vládním programu prosadili komunisté všechny své požadavky, které odpovídali jejich představě národní a demokratické revoluce. Komunistická strana, která značné části společnosti úspěšně vnutila mýtus, že ona byla nejsilnější odbojovou organizací proti německému nacismu a komunisté jsou jedinými vítězi nad nacismem a fašismem, se stala rozhodující politickou silou poválečného Československa.“*⁸⁹ Návrhy komunistů představovaly hluboké změny v oblasti politické a sociálně-ekonomické. Jednalo se takřka o výstavbu nového režimu. Fakt, že i nekomunističtí představitelé nevznášeli významnější námitky měl několik důvodů – vzestup autority komunistů v souvislosti s vojenskými úspěchy SSSR, okolnost samotného místa konání v Moskvě atd. Ovšem tím nejzásadnějším argumentem bylo, že téměř všichni byli přesvědčeni o nevyhnutelnosti provedení zásadních změn v poválečném státě.⁹⁰

Na celkovém charakteru vládního programu měla samozřejmě vliv i doba, kdy vznikal. Na jaře roku 1945 postupovala Rudá armáda územím bývalého Československa, kde ještě panoval okupační nacistický režim. Proto jsou úvodní kapitoly (II., III.) věnovány postupu Rudé armády. Objevují se výzvy k povstání čsl. národa. Rudá armáda je zde prezentována jako vzor pro armádu československou. Hovoří se o nutném konci „nepolitické armády“.⁹¹ Košický vládní program měl celkem 16 kapitol.

Stanovisko ČSSD, respektive jeho vedení, ke Košickému vládnímu programu se neslo v intencích většinového souhlasu. Již výše uvedené složení zástupců, kteří se účastnili jednání v Moskvě naznačuje mnohé, neboť Zdeněk Fierlinger (předseda ČSSD

---

⁸⁵ ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 198 s.

⁸⁶ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 19 s.

⁸⁷ ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 255 s.

⁸⁸ Tamtéž, 198 s.

⁸⁹ VODIČKA, Karel, CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky : Historie a současnost*. Praha : Portál, 2003. 46 s.

⁹⁰ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 19 -20 s.

⁹¹ *Program prvé domácí vlády republiky vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha : Ministerstvo informací, 1945. 12 s.

v období 1945-1947, březen-červen 1948) a Bohumil Laušman (předseda ČSSD v období 1947-1948) patřili k hlavním, konkrétně „levicovým“ zástupcům poválečné sociální demokracie. Právě tyto představitelé patřili k zastáncům úzké spolupráce s KSČ, byť názory Laušmana na KSČ se postupně měnily.⁹²

Z materiálů sociální demokracie, lze říci, že takřka všichni vedoucí představitelé ČSSD jednoznačně souhlasili s hlavními body Košického vládního programu. Většina zástupců vítala československo-sovětskou smlouvu z prosince 1943. Zejména „levice ve straně“ nekriticky adoruje SSSR. Někteří představitelé, zejména Z. Fierlinger, E. Erban, dokonce obhajují postoj SSSR v letech 1939-1941. V kontextu Košického vládního programu se rovněž ztotožňují se „slovanskou linií zahraniční politiky“⁹³, byť se nezříkají nutnosti spolupráce se „Západem“.⁹⁴ Vítají i vznik Národních výborů. B.Laušman je označuje jako „moc v rukou československého lidu“ a dodává: „...*zmizeli zemští prezidenti a okresní hejtmané...na jejich místo přicházejí volení mužové a ženy z lidu...*“⁹⁵ Důležitým bodem Košického programu byly rovněž otázky národnostní. Přestože v programu stálo, že „*Republika nechce a nebude postihovat své loajální německé a maďarské občany...*“⁹⁶, realita byla poněkud odlišná. Zde je třeba uvést, že řada antifašistů z řad německé sociální demokracie se aktivně účastnila odboje. Nicméně po válce zástupci ČSSD, stejně jako celá vláda vzala v potaz většinové mínění, které volalo po „*vytvoření národně homogenního státu bez Němců.*“⁹⁷ Pro poválečné uspořádání byla neméně zásadní také „slovenská otázka“. Zde ČSSD zastávala, dle Košického programu, plně zásadu „*rovný s rovným*“⁹⁸. K poměru Čechů a Slováků sociální demokracie dále uvádí: „...*Zásadně považujeme za škodlivý jak upřílišněný centralismus, tak upřílišněné snahy decentralizační.*“⁹⁹

---

⁹² TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 174 s.

⁹³ Program první domácí vlády republiky vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha : Ministerstvo informací, 1945. 14 s.

⁹⁴ Projevy Z.Fierlingera;E.Erbana viz. Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 888-999 s.

⁹⁵ Projev B.Laušmana viz. Tamtéž, 943 s.

⁹⁶ Program první domácí vlády republiky vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha : Ministerstvo informací, 1945. 14 s.

⁹⁷ KOVAŘÍK, David. Mezi mlýnskými kameny : Němečtí antifašisté v Československu v roce 1945. *Dějiny a současnost*. 2007, roč. XXIX, č. 4, 43 s.

⁹⁸ Program první domácí vlády republiky vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha : Ministerstvo informací, 1945. 16 s.

⁹⁹ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 155 s.

Přestože bylo již zmíněno, že vedoucí představitelé strany souhlasili s Košickým vládním programem. Pak zejména po volbách 1946 se dostalo „Fierlingerovské vedení“ pod kritiku především místních organizací. Kritika byla, mimo jiné, adresována také směrem ke Košickému programu, respektive k nedodržování některých proklamací obsažených v programu. V resoluci místní organizace za Královské Vinohrady ze 7.6.1946 se praví: *„Košický vládní program je, jak ani jinak při jeho stručnosti být nemůže, program rámcový a je na naší straně, aby při uskutečňování jeho podrobnosti uplatňovala zásady své. Zejména musí naše strana trvat na hájení občanských svobod, které jsou také v tomto programu. Strana musí mít odvalu kritisovat jednání, která směřují k omezení těchto svobod, zejména musí prohlížet pláštiky, za které se snaha po omezení svobod skrývá.“*¹⁰⁰

2.2 Ustavení a principy Národní fronty

Podobně jako podoba Košického vládního programu byl i vznik tzv. Národní fronty Čechů a Slováků (NF) dohodnut na jednání exilových představitelů v březnu 1945 v Moskvě.¹⁰¹ Jiří Kocián charakterizuje Národní frontu takto: *„Byla výrazem myšlenek a koncepcí v konstituci nového stranicko-politického života, jehož jedním z hlavních cílů bylo zabránit nadměrnému tříštění sil podle stranického klíče.“*¹⁰² Systém NF, někdy označovaný jako „limitovaný stranický systém“¹⁰³, zahrnoval v celém ČSR v roce 1945(!) dohromady šest politických stran. V českých zemích vedle sociální demokracie existovala zejména Komunistická strana Československa, dále pak Československá strana národně socialistická a Československá strana lidová. Na Slovensku v roce 1945 (!) působily Demokratická strana a Komunistická strana Slovenska.¹⁰⁴ Byli zakázány předválečné pravicové strany – jednalo se zejména o dvě nejsilnější strany – české agrárníky a slovenskou ľudovou stranu. Požadavky na omezení počtu politických stran zaznívaly jak z domácího tak exilového odboje.¹⁰⁵

Volání po „zeštíhlení“ stranického systému bylo důsledkem „Mnichova 1938“ a malé důvěry společnosti v politické strany. Karel Kaplan zmiňuje výsledky průzkumu

---

¹⁰⁰ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 94 s.

¹⁰¹ ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 261 s.

¹⁰² KOCIÁN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha : SPN, 1993. 11 s.

¹⁰³ VODIČKA , Karel, CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky : Historie a současnost*. Praha : Portál, 2003. 70 s.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1.část*. Praha : SPN, 1991. 29 s.

veřejného mínění z přelomu let 1945-1946 a z nich vyplynulo, že omezení počtu stran bylo v souladu s názorem většiny obyvatelstva. Navíc povolené politické strany doufaly, že dokáží na svou stranu získat voliče zakázaných stran.¹⁰⁶ K zákazu „předmnichovských“ stran ČSSD ve svých archivních pramenech uvádí: „*nastalé revoluční změny jsou tak hluboké a dalekosáhlé, že vylučují návrat k dřívějším poměrům. Porážka okupačního nacistického režimu byla zároveň porážkou reakční části československé buržoazie, která záměrně připravovala kapitulaci v roce 1938 a která pak přímo i nepřímo pomáhala cizácké okupační moci. Proto není v nové politické situaci už místa ani pro agrární nebo lidáckou stranu, ani pro jiné politické strany a skupiny, zastávající fašistickou koncepci, jež v roce 1938 osudným způsobem ovlivnila tehdejší události.*“¹⁰⁷

Představitelé NF se shodli na tom, že právě oni budou rozhodovat o vzniku nových stran. A tak, když v roce 1946 vznikly na Slovensku dvě strany – Strana svobody a Strana práce (Problematika sociální demokracie na Slovensku viz. Kapitola 3.1) – byly nuceny přijmout členství v NF a souhlasit s jejím programem, tedy programem vlády.¹⁰⁸

Základem Národní fronty měl být tzv. socialistický blok¹⁰⁹, který komunisté vytvářeli již od roku 1941. Zastoupení zde byli zástupci sociální demokracie, komunistů a národních socialistů. Blok měl sloužit především budoucím mocensko politickým zájmům komunistické strany.¹¹⁰ V rámci bloku měli socialistické strany spolupracovat na plnění Košického vládního programu, prosazovat úzkou spolupráci v Národní frontě a vytvářet jednotné masové organizace.¹¹¹

V této souvislosti historik Karel Kaplan poukazuje na fakt, že snaha komunistů o vybudování jednotných masových organizací neuspěla. Jednotné zůstaly jen odbory, ale i v nich se šířili odstředivé tendence, v důsledku zneužívání komunistickou stranou.¹¹²

V sociální demokracii stáli za udržení jednoty socialistického bloku a celé Národní fronty především zastánci „Fierlingerovského, prokomunistického křídla“.

---

¹⁰⁶ Tamtéž. 29-30 s.

¹⁰⁷ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 102 s.

¹⁰⁸ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1.část.* Praha : SPN, 1991. 28 s.

¹⁰⁹ Socialistický blok vznikl v dubnu-červnu 1945 a navazoval na tzv. Národní blok pracujících lidí měst a venkova, ustaveného roku 1943. V roce 1946 se socialistický blok pro vzájemně silící rozpory takřka rozpadl. viz. TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník.* Praha : Demos, 2004. 165-166 s.

¹¹⁰ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce.* Praha : Mladá fronta, 1993. 19 s.

¹¹¹ TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník.* Praha : Demos, 2004. 165-166 s.

¹¹² KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1.část.* Praha : SPN, 1991. 32 s.

Hlavní těžiště NF spočívalo v tzv. předsednictvu vlády, které tvořili – předseda vlády a dalších pět náměstků z každé politické strany a vytvářeli tzv. Malou národní frontu. Mechanismus se vyvinul tak, že předsednictvo vlády de facto rozhodovalo o všech důležitých politických otázkách státu i vlády a vlastně se stavělo nad parlament.¹¹³ „*Národní fronta svá jednání končila dohodou, o které se nehlasovalo, ale vyžadoval se souhlas všech*“.¹¹⁴ NF měla širokou politickou moc. Byla základním politickým prvkem nového státu, rozhodovala o směřování celkové státní politiky, řešila sporné politické a mocenské otázky. Bylo na ní zda připustí vznik nové strany a tedy možnost legální opozice. Rovněž také prostřednictvím svých orgánů ovládala znárodněný sektor. Význam jejího postavení značil též její vztah k ústavním institucím. Prezident republiky respektoval rozhodnutí NF.¹¹⁵

Všeobecně panovalo přesvědčení o nezbytnosti spolupráce. Nicméně existovaly zde dvě protichůdné tendence. Pro komunisty byla NF prostředkem k dosažení mocenského monopolu. Nekomunističtí představitelé, vycházeli z představy, že pokud udrží komunisty v Národní frontě, nastolení tohoto monopolu zabrání. Navíc věřili, že se komunisté změní a že SSSR nemá zájem o nastolení komunistické diktatury.¹¹⁶

Historik Karel Kaplan označuje NF za „lidově demokratickou koalici“ a uvádí 3 charakteristické znaky Národní fronty. „*1. byla to koalice dvou zcela rozdílných a protichůdných politických proudů a sil, 2. komunistická strana si v ní činila nárok na vedoucí pozici, byla to tedy koalice nerovných sil, 3. její účastníci jí přisuzovali vzájemně se vylučující role*“.¹¹⁷

ČSSD oficiálně takřka po celé období let 1945-1948 zastávala myšlenku těsné spolupráce stran v rámci NF. Kritika této linie se objevovala poprvé po volbách 1946 a zejména ve druhé polovině roku 1947.

A tak v roce 1945 na svém manifestačním sjezdu ČSSD k Národní frontě uvádí, že je „*celostátním výrazem našeho národního odboje domácího i zahraničního, právě tak jako budovatelské úsilí v osvobozené republice, je Národní fronta Čechů a Slováků, představující souručenství všech našich politických stran, podílejících se na veřejném*

---

¹¹³ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 22 s.

¹¹⁴ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1.část*. Praha : SPN, 1991. 32 s.

¹¹⁵ Tamtéž, 32 s.

¹¹⁶ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 27 s.

¹¹⁷ Tamtéž, 25 s.

*politickém životě státu.*¹¹⁸ Jen na okraj je třeba uvést připomínku, že právě zástupci domácího odboje byli vyloučení z poválečného politického života.¹¹⁹

2.3 Politické strany ve třetí republice ¹²⁰

Hodnotit stranický systém třetí republiky je poněkud problematické. Brněnští autoři¹²¹ jej označují za „uzavřenou pluralitu“. Zároveň zmiňují příklad tzv. Úmluvy o slušném vedení volební kampaně, která byla podepsána v březnu 1946. Úmluva mimo jiné zabraňovala kritice Košického vládního programu, zavazovala k převzetí odpovědnosti za činnost vlády, ke spolupráci v NF. A dodávají: „*Úmluva tak představuje jeden z osudových symbolů zániku československé demokracie.*“¹²²

Vedle ČSSD existovaly v českých zemích ještě tři strany – Komunistická strana Československa (KSC), Československá strana národně socialistická (ČSNS), Československá strana lidová (ČSL).

Nejsilnější stranou po roce 1945 byla v českých zemích KSC. Byl to důsledek válečných událostí a jednání exilových představitelů. Komunistům se podařilo udržet kontinuitu i přes válečné období. Strana se představovala jako nejrozhodnější odpůrce nacismu. Odhaduje se, že nacistické perzekuci podlehl na 25 000 členů KSC. Již v září 1944 se KSC sloučila s Komunistickou stranou Slovenska (KSS).¹²³ KSS tak byla územní organizací KSC na Slovensku.¹²⁴ Nicméně hlavní rozhodovací centrum bylo vždy v Praze. Komunisté disponovali mohutnou členskou základnou. Už v září 1945 měla KSC přes 700 000 členů a KSS přes 200 000 členů. Snahou KSC bylo rozšiřovat členskou základnu a v době „únorové krize“ registrovala dokonce přes 1 400 000 členů (sic!). Program KSC se držel úzce v linii vymezené Košickým vládním

---

¹¹⁸ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 106 s.

¹¹⁹ KOCIÁN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha : SPN, 1993. 4 s.

¹²⁰ V této podkapitole jsou popsány strany v českých zemích.(!)

¹²¹ Stanislav Balík, Vít Hloušek, Jan Holzer a Jakub Šedo.

¹²² BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 129-130s. Monografie; sv. 9.

¹²³ PERNES, Jiří. Komunistická strana Československa. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004* . Brno : Doplněk, 2005. 1131 s.

¹²⁴ VODIČKA , Karel, CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky : Historie a současnost*. Praha : Portál, 2003. 47 s.

programem.¹²⁵ Jiří Pernes k programovým cílům dodává: „*Přestože to verbálně popírali, jiný než sovětský model socialismu neznali a neuznávali.*“¹²⁶ Základní organizační složkou KSČ byli místní organizace. Na konci února 1948 v českých zemích nebyla obec, kde by nepůsobila místní organizace KSČ. „*Nejvyšším orgánem strany byl její sjezd a v době mezi konáním sjezdů ústřední výbor.*“¹²⁷ Ve straně mělo rozhodující vliv tzv. předsednictvo Ústředního výboru KSČ. V čele strany stáli především – předseda strany Klement Gottwald a generální tajemník Rudolf Slánský. Strana se po celou dobu své existence řídila na bázi tzv. „demokratického centralismu“, což v podstatě znamenalo podřízenost nižších stranických orgánů vyšším. KSČ vyhovoval vznik jednotný odborů a lépe je tak mohli infiltrovat.

Hlavním stranickým orgánem bylo Rudé právo. Jiří Pernes poukazuje na zajímavý aspekt, že se KSČ ihned po „osvobození“ zmocnila tiskových podniků bývalé agrární strany.¹²⁸ Pokud přihlédneme k stále vzrůstajícímu počtu členů strany, vítězství ve volbách 1946 není překvapující. „*Komunistická strana Československa dokázala získaných výsledků využít k tomu, aby se výrazněji než ostatní politické strany prosadila ve státním aparátu a dosadila své zástupce na rozhodující místa v policii, armádě a dalších mocenských složkách.*“¹²⁹

„Druhou nejvýznamnější“ stranou byla Československá strana národně socialistická (ČSNS). Po válce se strana obnovila ze dvou proudů – z londýnské exilu (Hubert Ripka, Jaroslav Stránský a Prokop Drtina) a domácího odboje (zejména Fráňa Zemínová).¹³⁰ Na rozdíl od KSČ, ČSNS neměla svou organizaci na Slovensku.

Na konci roku 1945 měli národní socialisté kolem 450 000 členů.¹³¹ A koncem roku 1947 již přes 600 000 členů¹³², nicméně pořád takřka dvakrát méně než KSČ. Strana zastávala tradičně protiněmecky laděný nacionalismus. Se znárodněním souhlasila, ale s výhradami. Ve „slovenské otázce“ zastávala „tezi o české a slovenské větvi našeho národa“. ČSNS ve třech poválečných letech přijala dvě zásadní

---

¹²⁵ PERNES, Jiří. Komunistická strana Československa. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1138 s.

¹²⁶ Tamtéž, 1133 s.

¹²⁷ Tamtéž, 1134 s.

¹²⁸ Tamtéž, 1137 s.

¹²⁹ Tamtéž, 1140 s.

¹³⁰ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 131 s. Monografie; sv. 9.

¹³¹ KOCIÁN, Jiří. Československá strana národně socialistická. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1147 s.

¹³² BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 131 s. Monografie; sv. 9.

programová prohlášení. V první strana odmítla marxismus jako „pochybný, vědecky vyvrácený a překonaný“.¹³³ Druhé programové prohlášení bylo zásadnější. Důrazněji se ČSNS přihlásila k demokratické tradici první republiky a již tolik nevyzdvihávala socializační kroky. Přesto byla řada členů zklamána, neboť požadovali razantnější postup vůči KSČ. Pro stranu byla velmi důležitá oblast soukromého živnostenského podnikání.¹³⁴ „*Kromě předsednictva strany byly nejvyššími ústředními orgány valný sjezd ... zastupitelstvo strany a ústřední výkonný výbor.*“¹³⁵ Nakonec byl na předsednický post většinou funkcionářů prosazen Petr Zenkl, namísto Josefa Davida. Generálním tajemníkem byl Vladimír Krajina. ČSNS měla silné zastoupení v řadách studentstva. Vytvoření jednotného odborového hnutí národní socialisté ztratili v odborech svůj vliv, který zde před válkou měli. ČSNS měla též zájem o příslušníky některých zakázaných stran, zejména agrárníků, např. L.K. Feierabend. Hlavním tiskovým orgánem strany bylo Svobodné slovo, které nahradilo válkou zdiskreditované České slovo.

Jiří Kocián zdůrazňuje, že ČSNS se v letech 1945-1948 vyprofilovala do role největšího protivníka KSČ. Ve volbách roku 1946 skončila ČSNS na druhém místě. Na druhou stranu její pozice byla velmi nevýhodná. Neměla důležité ministerské posty jako KSČ, dále byla její činnost limitována závazkem dodržovat vládní program. Na malém vlivu nekomunistických stran měla vliv i jejich neochota vzájemně spolupracovat. V době „února 1948“ ministři za ČSNS podali demisi. Kocián ještě dodává, že příslušníci „levice ve straně“, zejména Emanuel Šlechta a Alois Neumann, se proti vedení postavili právě až v době „únorové krize“¹³⁶

Jedinou nesocialistickou stranou v českých zemích byla Československá strana lidová (ČSL). Stejně jako ČSNS ani „lidovci“ neměli svou organizaci na Slovensku.

Přesné údaje o počtu členů strany nejsou známy. Dle odhadů na konci roku 1945 měla strana 340 000 osob, z toho asi 183 000 v zemi Moravskoslezské. Členská základna se po válce poněkud změnila, neboť do ní vstoupili někteří bývalí členové zakázaných stran. Na druhou stranu sociální struktura členstva se příliš nezměnila. Převažovalo venkovské a zemědělské obyvatelstvo. Ojedinělým jevem bylo, že nejvíce

---

¹³³ KOCIÁN, Jiří. Československá strana národně socialistická. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1146 s.

¹³⁴ Tamtéž, 1149 s.

¹³⁵ Tamtéž, 1148 s.

¹³⁶ Tamtéž, 1148-1160 s.

organizovaných členů tvořili ženy v domácnosti. Nejsilnější pozici měla ČSL tradičně na Moravě.

Program, který si strana schválila v dubnu 1946, byl limitován Košickým vládním programem. ČSL se přihlásila k demokracii, občanským svobodám, křesťanskému světovému názoru.

V čele strany byl Ústřední výkonný výbor Československé strany lidové. Byli zde zastoupeni především stoupenci předsedy strany Jana Šrámka a místopředsedy Františka Hály. Předseda Šrámek byl již v pokročilém věku a stranu de facto řídil místopředseda Hála. Nicméně proti F.Hálovi se utvořilo radikální křídlo, v čele s Helenou Koželuhovou-Procházkovou, které kritizovalo ústupky vedení, reprezentovaného Hálou, vůči komunistům. Pokus sesadit Hálu na sjezdu v dubnu 1946 nevyšel. Následně byla H. Koželuhová-Procházková zbavena poslaneckého mandátu a vyloučena ze strany. ČSL měla slabou podporu v odborech. Na druhou stranu se lidovcům podařilo obnovit tělovýchovnou jednotu Orel. Významnou kapitolou je stranický tisk. Hlavním orgánem byla Lidová demokracie. Velmi významné a mnohdy nekonformní byli časopisy *Obzory* a *Vývoj* (I. Ducháček, P. Tigríd).¹³⁷ Miloš Trapl k stranickému tisku uvádí: „*Tisk lidové strany v letech 1945-1948 je možno považovat za nejvyšší nejen za celou existenci českého politického katolicismu, ale patřil zároveň k tomu nejlepšímu co bylo v Československu v tomto období tištěno.*“¹³⁸ Ve volbách 1946 ČSL skončila na předposledním místě. Podobně jako u ČSNS, Alois Petr jako reprezentant „levice“ v ČSL výrazně vystoupil až v době „února 1948“. K tajným informátorům KSČ ve straně patřili navíc – J. Plojhar a D. Polanský.¹³⁹

---

¹³⁷ TRAPL, Miloš. Československá strana lidová. In MALÍŘ, Jiří, et al. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 1175-1183 s.

¹³⁸ Tamtéž, 1182 s.

¹³⁹ Tamtéž, 1183 s.

3. Situace v ČSSD v roce 1945 a XX. sjezd strany

Po druhé světové válce byla situace ČSSD byla velmi obtížná. Zatímco komunisté budovali svou organizační strukturu již v posledních dnech války, tak sociální demokraté obnovovali svou činnost po osvobození bez předem daného řádu. Fakt, že tisíce¹⁴⁰ příslušníků strany nepřežilo válku mělo na stranu mimořádný dopad. Navíc okolnost sloučení sociálních demokratů s komunisty na Slovensku, spolu s šířícími se „fámami“ o podobné akci i v českých zemích, předválečným sociálním demokratů na jistotě nepřidaly.

Počátečním impulzem pro obnovení organizační struktury strany byl návrat tzv. první (Fierlingerovy) vlády, která přijela do Prahy 10. května 1945. Jak již označení napovídá, předsedou této vlády byl sociální demokrat Zdeněk Fierlinger. Navíc sociální demokraté měli své zastoupení ve dvou resortech – ministerstvo průmyslu (Bohumil Laušman) a ministerstvo výživy (Václav Majer).¹⁴¹ Při obnovování strany zde bylo ovšem několik závažných problémů. Řada zástupců, kteří se snažili obnovit organizace strany na lokální úrovni měli postoje blízké komunistům, neboť i oni hájili systém parlamentní demokracie. Další velký problém se týkal členské základny. Opora sociálních demokratů, dělníci, z části přecházeli ke komunistům. Třetí významnou překážkou byl nedostatek „zkušených organizátorů“, kteří, jak již bylo zmíněno, padli v období okupace.

Z. Fierlinger svolal první konferenci vedení strany na 12. května. Vedení bylo složeno převážně z „exulantů“ výrazně se lišilo od předválečného složení a rozdíl byl též v celkové „politické orientaci“. Z.Fierlinger byl potvrzen ve funkci předsedy strany, jeho zástupcem se stal B.Laušman. Funkci generálního tajemníka strany zastával do června 1945 Václav Holub. V červnu byl pak vystřídán Blažejem Vilímem, který se vrátil z koncentračního tábora. V představenstvu strany bylo šest zástupců z exilu a tři z domácích řad.¹⁴² František Tymeš jako jediný člen představenstva byl zastoupen v tomto sboru již před válkou. Ostatní patřili spíše k mladším a méně zkušeným

---

¹⁴⁰ KLABAN, Slavomír, et al. Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany. Praha : JOB Publishing, 1998. 26 s.

¹⁴¹ Tzv. první (Fierlingerova) vláda vykonávala své funkční období od 4.dubna 1945 do 6. listopadu 1945. V tzv. druhé (fierlingerově) vládě se post předsedy ani resorty sociálních demokratů nezměnily. Druhá (Fierlingerova) vláda úřadovala od 6. listopadu 1945 – 2. července 1946. viz. VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 24 s.

¹⁴² Devítičlenné představenstvo strany tehdy tvořili – Z.Fierlinger, B.Laušman, V.Majer, V.Bernard, V.Erban, V.Holub, F.Tymeš, E.Erban, L.Cígler. viz. KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 26-27 s.

zástupcům. Tito zástupci navíc neměli zájem o návrat přeživších sociálních demokratů z řad starší generace. Z. Fierlinger a jemu naklonění zástupci jmenovali provizorní ústřední výkonný výbor strany, který měl necelých 75 členů.¹⁴³

„Ideologická a politická koncepce nového vedení sociální demokracie nebyla v souladu s tradicí strany z první republiky. Tento postoj často byl v naprostém kontrastu s cítěním řadových členů. Určitá opozice proti Fierlingerově prokomunistické politice, která se v mnoha organizacích objevila už v létě 1945, neovlivnila postoj vedení sociální demokracie. Strana byla tradičně vysoce centralizovaná podle vzoru svých německých a rakouských sesterských protějšků – a po válce tento centralismus ještě zesílil.“¹⁴⁴

Na druhou stranu je potřeba uvést, že se ČSSD nevymezovala vůči všemu, co zde bylo před rokem 1938. Stranický tisk se zastával demokratických hodnot, rovněž se strana odkazovala na prezidenta Masaryka, byť tak činily politické strany napříč politickým spektrem.

Pro mnoho obyvatel bylo rovněž velmi obtížné vymezit rozdíl mezi sociálními demokraty a komunisty, protože i oni proklamovali demokracii.¹⁴⁵ *„Neschopnost sociální demokracie ještě dříve odhalit skutečné záměry komunistické politiky byla způsobena nejen převahou prokomunistů ve vedení strany, ale také ztrátou samostatnosti stranických zájmových organizací, v první řadě odborů a dělnických tělovýchovných jednot.“¹⁴⁶*

Sociální demokraté svolali na říjen 1945 sjezd, který sami označovali jako „manifestační“. Strana se na sjezdu zasazovala, aby se ČSR stala právním státem. V materiálech ze sjezdu se připomíná, že nově chystaná ústava má v republice zakotvit parlamentní demokracii.¹⁴⁷ *„Středem veškerého politického života bude Národní shromáždění volené všeobecným, přímým, rovným a tajným hlasováním, podle zásad poměrného zastoupení.“¹⁴⁸*

ČSSD chápala, že politické strany *„jsou nezbytnou součástí demokratického státního zřízení, jsouce trvalou spojkou mezi lidem a nejvyššími státními orgány a to*

---

¹⁴³ KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 27 s.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Manifestační sjezd Československé sociální demokracie se konal ve dnech 19., 20. a 21.10.1945 v Obecním domě v Praze. Viz. Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy. 154 s.

¹⁴⁸ Tamtéž, 154 s.

zejména v tom smyslu, že jsou jedním z nejmocnějších nástrojů tvorby veřejného mínění.¹⁴⁹ Nicméně v duchu Košického vládního programu se hlásí k omezenému počtu stran a uvádí: „...nelze však připustiti tříštění politických sil na drobné frakce a strany stavovské, které by sloužily patrně zakryté fašistické reakci a proto počet politických stran musí i nadále zůstatí omezen.“¹⁵⁰ Sociální demokracie se poněkud mnohoznačně vyjadřuje k otázce chápání občanských svobod. Neuznává jakékoli formy diskriminace. Zdůrazňuje zaručení osobní svobody a „svobody projevu mínění“, ale dodávají: „...budiž omezována jen na tolik, kolik vyžaduje nezbytný státní a sociální zájem. ... Třeba utvořiti soulad mezi touhou po svobodě a nutností sociální ukázněnosti. Svoboda nesmí vést k svévoli, sociální ukázněnost nesmí přivoditi diktaturu.“¹⁵¹

Členem ČSSD se mohl stát každý „čestný a státně spolehlivý muž i žena“, který „dovrší 16. rok svého věku“. O přijetí člena měl rozhodnout výkonný výbor místní organizace. K definitivnímu přijetí se měla vyjádřit plenární schůze místní organizace.¹⁵² Byly též stanoveny členské povinnosti. „Člen strany nemůže býti příslušníkem jiné politické strany ani býti pro ni přímo či nepřímo činným. Jeho povinností jest, aby byl členem jednotného hnutí odborového a družstevního a tělovýchovného a zde ve smyslu zásad a programu strany pracoval.“¹⁵³

Dále byla na sjezdu vymezena čtyřčlenná územně-organizační struktura strany. Základní jednotkou byly místní organizace. „Místní organizace má sídlo v obci, případně obvodu, okrsku nebo v městské čtvrti, pro něž byla zřízena.“¹⁵⁴ Ustavující schůze místní organizace se koná po přihlášení alespoň deseti členů. Jednou měsíčně by se měla konat plenární schůze.¹⁵⁵ „Plenární schůze činí rozhodnutí prostou většinou hlasů. Hlasovací právo má každý řádný člen organizace.“¹⁵⁶

„Výkonný výbor místní organizace jest v době voleb místním volebním výborem, případně volební výbor zřídí a za jeho činnost odpovídá.“¹⁵⁷ Vyšší územní složkou byly stanoveny okresní organizace, které se měly utvořit „v každém sídle okresního

---

¹⁴⁹ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 154 s.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž, 155 s.

¹⁵² Tamtéž, 196 s.

¹⁵³ Tamtéž, 197 s.

¹⁵⁴ Tamtéž, 198 s.

¹⁵⁵ Tamtéž, 198-199 s.

¹⁵⁶ Tamtéž, 199 s.

¹⁵⁷ Tamtéž.

*národního výboru v Čechách a na Moravě, v Praze pak v každém okrese.*¹⁵⁸ V čele okresní organizace měl stát okresní výkonný výbor.¹⁵⁹

Nad okresními organizacemi stály krajské organizace. Tyto organizace se měly vytvořit v každém volebním kraji, v jejich čele byly krajské výkonné výbory.¹⁶⁰ *„Nejvyšším orgánem jest krajský sjezd, který se schází jednou za dva roky. ... Krajský sjezd rozhoduje o všech organizačních záležitostech kraje.“*¹⁶¹ Na vrcholu územně-organizační struktury měla být ústřední organizace. *„Vedoucím orgánem ústřední organizace jest ústřední výkonný výbor v Praze. Jeho nařízeným orgánem jest sjezd strany. Sjezd strany tvoří: 1, volení delegáti okresních organizací 2, členové ústředního výkonného výboru 3, členové kontrolní komise strany. ... Řádný sjezd se koná každé dva roky, mimořádný, žádá-li o to alespoň polovina krajských organizací.“*¹⁶² Nejvyšším orgánem strany, nezasedal-li sjezd strany, byl ústřední výkonný výbor. I v roce 1945 platilo, že alespoň jeden ze čtyř místopředsedů výkonného výboru by měla být žena. *„Ústřední výkonný výbor koná plenární schůzi každý měsíc a jeho usnesení jsou, byla-li přijata většinou hlasů, právoplatná. V ustavující schůzi zvolí užší výbor (představenstvo strany), jehož členy tvoří: představenstvo, 7 členů výkonného výboru, předseda kontrolní komise, ústřední tajemník a šéfredaktor ústředního orgánu strany. Užší výbor (představenstvo) koná své schůze pravidelně týdně a vyřizuje v rámci své působnosti všechny záležitosti stranické a politické o nichž podává zprávu plenární schůzi ústředního výkonného výboru.“*¹⁶³ Ústřední výkonný výbor měl rozhodovat *„o veškerých záležitostech strany právoplatně a jeho usnesení mohou býti zrušena pouze sjezdem strany.“*¹⁶⁴

Československá sociálně demokratická strana na svém manifestačním sjezdu též přijala programové prohlášení, které mělo celkem osmnáct bodů. Strana se zde vyjadřuje k celé řadě společenských problémů. Hned v úvodním bodu je vyjádřeno stanovisko k „vědeckému socialismu“, který *„je methodou myšlení, lišící se od dřívějších zastaralých method tím, že neuznává neměnných zákonů a vychází z poznání,*

---

¹⁵⁸ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 200 s.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž, 202 s.

¹⁶¹ Tamtéž, 202-203 s.

¹⁶² Tamtéž, 204 s.

¹⁶³ Tamtéž, 206 s.

¹⁶⁴ Tamtéž.

*že vše je podrobeno změně a podléhá hnacím silám neustálého vývoje. ...Vědecký socialismus je nám tedy zdrojem bezpečného poznávání.*¹⁶⁵

V prohlášení stojí, že kapitalismus je na cestě k pádu a je potřeba hledat „vyšší vývojový stupeň“. Objevuje se i kritika postupu předmnichovské sociální demokracie, která zastávala cestu postupných reforem. V poválečné „politické radikalizaci“ byl tento postup kritizován jako neúčinný. Vývoj směrem k socialismu byl prohlášen za jediný možný.¹⁶⁶ *„Socialismus přestává tedy být jen zájmem dělnické třídy a stává se podmínkou sociálního rozvoje národa. ... Perspektivou z dnešního přechodného období není už alternativa : socialismus nebo kapitalismus, nýbrž socialismus nebo chaos.*¹⁶⁷ Dále ČSSD vysvětluje své pojetí „lidové demokracie“. *„Lidová demokracie znamená, že dosavadní formální demokracie s parlamentním zastupitelstvem, zvoleným na základě všeobecné, rovného, tajného a přímého volebního práva, bude doplněna a předložena demokracií hospodářskou, čímž bude vláda lidu v pravém slova smyslu.*¹⁶⁸ Strana se rovněž hlásí k myšlence jednotného odborového hnutí.¹⁶⁹ *„Světového míru“ je možné dosáhnou jen bojem za socialismus. Je nutné dodržet spojenecký svazek se SSSR, ale je nutné mít i přátelské vztahy se zeměmi „Západu“.*¹⁷⁰ *Spolupracovat s Německem bude možné teprve tehdy „jakmile poslední zbytky demoralizace způsobené nacismem, budou odstraněny natolik, že německý národ bude opět způsobilý zařaditi se do světového společenství národů.*¹⁷¹

Delegáty na sjezdu je možné rozdělit do tří skupin. Nelze říci, že většina patřila k prokomunistickým sympatizantům. Ovšem neměli jasnou představu, jakým směrem by se strana v poválečném období měla ubírat. A byli ochotni hlasovat pro návrh vedení strany ve víře, že tak plní svou stranickou povinnost. Méně početnou skupinou byli příznivci Z. Fierlingera a B. Laušmana, tedy právě hlavních představitelů strany. V této době stál Laušman ještě spíše na straně „levice“ ve straně. Třetí skupinu, do níž patřilo jen několik jednotlivců, tvořili ti, kteří si plně uvědomovaly důsledky, které plynou z prokomunistické politiky.¹⁷² Na sjezdu se svými referáty vystoupili přední zástupci ČSSD. Celkový charakter projevů se nesl v několika rovinách. Na sjezdu byly velmi

---

¹⁶⁵ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 96 s.

¹⁶⁶ Tamtéž, 97-104 s.

¹⁶⁷ Tamtéž, 105 s.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž, 109 s.

¹⁷⁰ Tamtéž, 112 s.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany.* Praha : JOB Publishing, 1998. 28 s.

často reflektovány události „Mnichova“, druhé republiky, domácího i zahraničního odboje. Dalším významnou okolností bylo, že v době sjezdu prezident Beneš podepsal „dekrety o znárodnění dolů, těžkého a klíčového průmyslu, bank, pojišťoven“.¹⁷³ Sociální demokraté byli v této záležitosti velmi „horliví“ a často bývá připomínáno, že sami byli „rozhodnější než komunisté“.¹⁷⁴ Generální tajemník strany Blažej Vilím, jako mnozí jiní, zmiňoval, že ČSSD jako první strana byla schopna svolat sjezd. Hovořil o skutečnosti, že jsou ve vedení strany noví lidé. Tvrdil, že členské příspěvky jsou jediným zdrojem příjmů strany.¹⁷⁵ Oldřich Berger se ve svém projevu zaměřil především na období let po „Mnichovu“. Za perzekuci sociálních demokratů za druhé republiky vinil především agrárníky.¹⁷⁶ Celkově o druhé republice prohlašuje: „*Chci jenom prohlásiti, že to byl tenkrát s hlediska mravního nejzoufalejší a největší boj, který jsme museli bojovat. Je to historie hanby, mravní bídy a národní zrady, nejpodlejší denunciaci, nejhnusnějšího se opičení se po nacistickém totalismu a rasismu.*“¹⁷⁷ Na sjezdu samozřejmě vystoupili i Z. Fierlinger a E. Erban. Jejich vystoupení se ve většině bodů shodovala. Erban tvrdil, že kapitalismus ohrožuje malé národy. Přihlašuje se k vědeckému socialismu. V důležité otázce „zachování strany“ uvedl, že přes nezbytně nutnou spolupráci socialistických stran je nutné zachovat samostatnost strany.¹⁷⁸ Zde je třeba uvést, že ani Z. Fierlinger si „nedovolil“ do února 1948 hlásat spojení s KSČ. Fierlinger ve svém referátu opět viděl v kapitalismu všechno zlo. Celkově „*bez ostychu zfalšoval historii strany v exilu*“¹⁷⁹. Dokonce bagatelizoval jednání SSSR v letech 1939-1941. Uvádí, že bylo nutné politizovat zahraniční odboj. Hovoří pochvalně o činnosti prezidenta Beneše, přestože již bylo výše uvedeno, že Jan Kuklík s Janem Němečkem uvádějí, že jejich názory se právě od dob exilu začali značně rozcházet a Fierlingerovo „počinání“ v Moskvě bylo zdrojem nemalých obtíží (viz. Kapitola 1.2). Z. Fierlinger

---

¹⁷³ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně; citováno z brožury – Zpráva o činnosti československé sociální demokracie k XXI. Řádnému sjezdu; 15 s.

¹⁷⁴ KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 28 s.

¹⁷⁵ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 988-997 s.

¹⁷⁶ Tamtéž, 869-870 s.

¹⁷⁷ Tamtéž, 871 s.

¹⁷⁸ Tamtéž, 878-904 s.

¹⁷⁹ KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 29 s.

také uklidňoval členy strany, že „SSSR přiznává právo ostatním národům na vlastní cestu“.¹⁸⁰

Na XX. manifestačním sjezdu ČSSD byla potvrzena nejsilnější úloha „Fierlingerovské skupiny“. Z. Fierlinger byl zvolen předsedou strany a B. Laušman prvním místopředsedou. „Příznivci“ Z. Fierlingera měli většinu jak v ústředním výboru, tak v představenstvu strany. V ústředním výkonném výboru bylo jen 7 z 54 zástupců, kteří byli členy již před válkou. V představenstvu strany byli jen dva předváleční členové z celkových 19.¹⁸¹

„Program přijatý sjezdem znamenal rozchod s umírněnou politikou předválečné strany. Byla nastoupena radikální cesta včetně úzké spolupráce s komunistickou stranou. Bez protestu bylo přijato rozhodnutí vzdát se zájmových organizací.“¹⁸²

3.1 Problematika sociální demokracie na Slovensku

Působení samostatné sociálně demokratické strany na Slovensku bylo zamezeno již v roce 1944. V době Slovenského národního povstání, v září 1944, došlo k „neregulárnímu“¹⁸³ sloučení sociální demokracie s Komunistickou stranou Slovenska.¹⁸⁴

ČSSD pak po svém obnovení jednala rovněž i o možnosti vytvoření strany na Slovensku.¹⁸⁵ „V listopadu a v prosinci 1945 rozhodlo se definitivně představenstvo strany; ústřední výkonný výbor o obnovení sociálně demokratického hnutí na Slovensku a byly učiněny přípravy k tomu, aby naši soudruzi* mohli již v měsíci lednu 1946 veřejně vystoupit.“¹⁸⁶

V lednu 1946 tedy slovenští sociální demokraté, kteří nesouhlasili se sloučením s KSS, založili stranu pod názvem Strana práce.¹⁸⁷ Předsedou strany se stal Ivan Frlička.

---

¹⁸⁰ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 909-930 s.

¹⁸¹ KLABAN, Slavomír, et al. Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany. Praha : JOB Publishing, 1998. 29 s.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ TOMEŠ, Josef, MALÍNSKÝ, Jiří. 7. Třetí republika: Krátký okamžik limitovaného demokratického nadechnutí (1945 - 1948) [online]. c2007 [cit. 2009-02-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.cssd.cz/onas/s10252/a10266.html>>.

¹⁸⁴ TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 170 s.; 166 s.

¹⁸⁵ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně; citováno z brožury – *Zpráva o činnosti československé sociální demokracie k XXI. Řádnému sjezdu*; 21 s.

¹⁸⁶ Tamtéž. * V poválečném období bylo i v ČSSD naprosto běžné vzájemně se titulovat označením „soudruhu“.

¹⁸⁷ ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 411 s.

Ivan Dérer pak byl jmenován čestným předsedou. Generálním tajemníkem strany byl zvolen Ján Bečko. Hlavním tiskovým orgánem strany se stal deník Hlas lidu.¹⁸⁸

Ve volbách roku 1946 Strana práce, podobně jako sociální demokraté v českých zemích, skončila na posledním místě se ziskem 3,11 % odevzdaných hlasů, což straně zaručilo 2 poslanecké mandáty.¹⁸⁹ Když jednotlivé místní a okresní organizace v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vyjadřovali své stanovisko k výsledkům voleb, neopomněli se několikrát zmínit o situaci slovenských sociálních demokratů.

Plzeňský výkonný výbor ČSSD „naráží“ na problémy při obnovování strany takto: „*Slovenská sociální demokracie byla obětována komunistické straně na velkou škodu státní myšlenky, na škodu demokracie a socialismu. K pokusu o nápravu učiněných chyb došlo příliš pozdě a nedokonale, ačkoliv si slovenští soudruzi přáli obnovení čs. sociální demokracie. Bylo to zmařeno nátlakem protivných stran, jemuž jsme se v důsledku také námi daných okolností museli nakonec podrobit.*“¹⁹⁰

Josef Pelíšek, člen organizace sociální demokracie za tehdejší Prahu 19, působil na Slovensku za první republiky přes 16 let. Podivuje se nad slabými výsledky slovenských sociálních demokratů. Dává do kontrastu výsledek voleb z roku 1935, kdy sociální demokraty na Slovensku volilo při parlamentních volbách kolem 184 000 voličů a výsledek z roku 1946, při kterých Strana práce obdržela necelých 50 000¹⁹¹ hlasů. A snaží se najít odpověď, kam se „ztratilo“ oněch 134 000 hlasů. Sám předkládá tři důvody. Odhaduje, že kolem 34 000 hlasů představoval¹⁹² „*odchod tisíců zaměstnanců a jejich rodin ze Slovenska, kteří v převážné míře volili sociální demokracii.*“¹⁹³ Jako druhý důvod uvádí: „*Politickými změnami, válečnými událostmi, německými ukrutnostmi, změnami v osídlení obyvatelstva. Těmito událostmi mohly být postiženy všechny nynější slovenské strany. Ve straně soc. dem. / Straně práce / však tyto ztráty nemohou býti větší než okrouhle 20 000 – 30 000 hlasů.*“¹⁹⁴ Pelíšek si nakonec pokládá otázku „*Kam zmizelo těch 70 000 hlasů?*“¹⁹⁵ a ve své odpovědi se vrací k době těsně předválečné a válečné a ve slovenštině dodává: „*Tých 70 000 hlasov prišlo k dobru komunistom, pretože po odchodu Čechov a českých tajemníkov zo*

---

¹⁸⁸ TOMEŠ, Josef. Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník. Praha : Demos, 2004. 170 s.; 166-167 s.

¹⁸⁹ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing, a. s., 1994. 158 s.

¹⁹⁰ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 20 s.

¹⁹¹ Strana práce ve volbách 1946 získala 49 983 hlasů. viz. KREJČÍŘÍK, Milan. *Volby 1946 : volební výsledky* [online]. c1999-2009 [cit. 1946-02-10]. Dostupný z WWW: <http://www.totalita.cz/volby/volby_1946_07.php>.

¹⁹² Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 104 s.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 104 s.

*Slovenska, po odchodu dra Dérera a po zatknutí a uväznění súdr. zem. tajemníka Ocha: slovenské vedení soc. dem. vedené Kormanom a Bendom sa žalostně rozpadlo. Bývalý člen zem. Výboru za str. soc. dem. a úradujúci miestopredseda strany Michal Korman a poslanec Ferdinand Benda dali sa do služeb nacizmu.*¹⁹⁶

Karel Žaloudek uvádí, že v září 1946 byla strana přejmenována a nesla název Sociální demokracie na Slovensku.¹⁹⁷

Na XXI. sjezdu, v Brně v listopadu 1947, bylo rozhodnuto o spojení slovenských sociálních demokratů s ČSSD. S referátem, který vyzýval ke sjednocení české a slovenské části sociální demokracie vystoupil František Tymeš. *„Tak jako slovenští sociální demokraté i my chceme mítí jednotnou československou sociální demokracii na území celého státu.*“¹⁹⁸ Dále se Tymeš věnuje problémům, které provázely vznik sociálně demokratické strany na Slovensku. *„Sloučení s komunisty, které se stalo za slovenského povstání v Bánské Bystrici neposloužilo socialistické věci na Slovensku. Správně řekl soudr. Fierlinger, že k sloučení došlo v důsledku nesprávného odhadování politického vývoje. ... Jednání o obnovení sociální demokracie na Slovensku bylo ovšem velmi obtížné a teprve po delším jednání byla strana povolena jako Strana práce. ... Neochota k povolení činnosti sociální demokracie poškodila na Slovensku demokracii a socialismus a značně zkomplikovala slovenské poměry. ... Sociální demokracie svým dnešním rozhodnutím dává krásný příklad ostatním stranám. Není dobré, že máme v jednom státě zvláštní strany na Slovensku a zvláštní v českých zemích. Rozdělení státu na dvě části se neosvědčilo. Nechceme stát ve státě, chceme jednotnou Československou republiku.*“¹⁹⁹

Přestože sociální demokraté na Slovensku sice vystupovali jako představitelé zemské organizace ČSSD až do dubna 1948, nicméně již „únorové události“ rozhodly o postupném zániku jak slovenské zemské organizace tak celé ČSSD.²⁰⁰

---

¹⁹⁶ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 104 s.

¹⁹⁷ ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 411 s.

¹⁹⁸ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně; 331 s.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 170 s.; 166 s. ; ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 411 s.

4. Volby v roce 1946 a jejich dopad na ČSSD

*„Ze všech voleb konaných v českých zemích a na Slovensku právě volby v roce 1946 nejvíce ovlivnily chod dějin – jestliže ostatní volby následovaly až po rozhodujících politických zlomech či zapadly do poklidného období, výsledek voleb z května 1946 do značné míry ovlivnil charakter systémového zlomu v únoru roku 1948.“*²⁰¹ Václav Veber se zmiňuje o poznatku, že, vedle jiných okolností, ani doba konání voleb nebyla plně v „režii domácích aktérů“. Dle původních plánů měly volby proběhnout půl roku po osvobození. Nicméně v této době se moskevskému komunistickému vedení nezdála pozice KSC dostatečně silná.²⁰² Sociální demokraté ve svých materiálech uvádějí, že ani oni si nepřáli volby ještě v roce 1945. Jako argumentaci uvádějí obavy z narušení spolupráce v Národní frontě.²⁰³

Příprava voleb byla jedním z nejdůležitějších úkolů tzv. Prozatímního národního shromáždění (PNS). Na základě ústavního dekretu prezidenta, ze srpna 1945, bylo určeno, že Prozatímní národní shromáždění bude vykonávat zákonodárnou moc dle ústavy z roku 1920. Dále bylo stanoveno, že půjde o jednokomorový orgán, který vzejde z nepřímých voleb. Volitelé vybírali poslance na základě politické parity. Všechny strany NF tak rovnou získali 40 mandátů. V českých zemích pak bylo konkrétně ještě 40 míst přiděleno členům všenárodních organizací (Ústřední rada odborů, Jednotný svaz zemědělců, Ústřední svaz obchodu, Ústřední svaz řemesel, Ústřední rada družstev a jiné organizace). Toto rozdělení mandátů pak „nahrávalo“ určitým politickým silám. Zástupci KSC, KSS a ČSSD měli dohromady 149 poslanců, což bylo o 29 více oproti původnímu návrhu. Předsedou PNS se stal národní socialista Josef David. Za české země bylo nominováno 200 a za Slovensko 100 poslanců. V poválečné ČSR se PNS stalo prvním zastupitelským zákonodárným orgánem, ale co se týče okolností vzniku a reálných pravomocí, tak se jednalo „jen“ o jakousi napodobeninu reálného parlamentního tělesa.²⁰⁴

„Dne 28. října 1945 sešlo se kustavující schůzi Prozatímní Národní shromáždění. Jeho ustavením bylo skončeno období vlády pomocí dekretů prezidenta republiky. ... Prozatímní Národní shromáždění bylo zvoleno na zemských sjezdech

---

²⁰¹ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing, a .s, 1994. 162 s.

²⁰² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 42 s.

²⁰³ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu

1947 v Brně; citováno z brožury – *Zpráva o činnosti československé sociální demokracie k XXI. Řádnému sjezdu*;17s.

²⁰⁴ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing, a .s, 1994. 157-158 s. ; BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 123-124 s. Monografie;sv.9.

*delegáty národních výborů v Praze a v Brně na společné kandidátce všech stran Národní fronty. Za Čs. Sociální demokracii bylo na této kandidátce zvoleno 40 poslanců. Dalších 10 sociálních demokratů bylo zvoleno za zájmové a vrcholné nestranické organizace, takže klub sociálně demokratických poslanců v Prozatímním Národním shromáždění měl 50 poslanců. Kandidátní listina Čs.sociální demokracie do PNS byla schválena zastupitelstvem strany podle návrhů jednotlivých krajů. ... Ustavením Prozatímního Národního shromáždění skončilo také funkční období zahraničí vlády, která se zavázala po příchodu domů, složit účty ze své činnosti v zahraničí až do konstitování Národního shromáždění a kutvoření vlády, jež by se opírala o parlament.*²⁰⁵

Samotné volby do tzv. Ústavodárného národního shromáždění (ÚNS), jehož hlavním úkolem bylo přijetí nové ústavy, se konaly 26. května 1946.²⁰⁶ Pravidla voleb byla stanovena dvěma zákony – ústavní zákon 65/1946 Sb. a volební zákon 67/46 Sb., které byly schváleny PNS.²⁰⁷ Bylo rozhodnuto o vzniku jednokomorového parlamentu „s třemi sty poslanci volenými na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva podle zásady poměrného zastoupení.“²⁰⁸

Aktivní volební právo bylo sníženo na 18 let a pasivní volební právo bylo stanoveno na minimálně 21 let. Nicméně byla zde jedna zásadní, národnostní, podmínka. Aktivní i pasivní volební právo bylo umožněno jen občanům ČSR „české, slovenské a jiné slovanské národnosti.“²⁰⁹ Sociální demokraté byli zpočátku v otázce výše věkové hranice opatrnější. „Při jednáních brali jsme sice v úvahu stanovisko našeho klubu poslanců, aby hranice pro aktivní volební právo byla 21 let a pro pasivní volební právo 24 let. Byli jsme však nuceni od něho upustit.“²¹⁰ Pro všechny „oprávněné občany“ existovala povinnost se voleb účastnit.²¹¹ Tomu, kdo „neuposlechl“, hrozilo vězení na jeden měsíc nebo pokuta 10 000 korun. Osvobození od těchto nařízení byli občané starší 70 let a lidé, kteří se k volbám, v době konání, nemohli dostavit z důvodu

---

²⁰⁵ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně; citováno z brožury – Zpráva o činnosti československé sociální demokracie k XXI. Řádnému sjezdu; 17-18 s.

²⁰⁶ BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003.124 s. Monografie; sv. 9.

²⁰⁷ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing,a .s, 1994. 159 s.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně; citováno z brožury – Zpráva o činnosti československé sociální demokracie k XXI. Řádnému sjezdu; 24 s.

²¹¹ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing,a .s, 1994. 159 s.

nemoci.²¹² K vyjádření nesouhlasu s tehdejšími politickým stavem měly sloužit tzv. prázdné (bílé) lístky, alespoň tak to bylo oficiálně pojímáno z pohledu ČSSD, byť jejich prosazení nebylo všemi vítáno. *„Všechny zásady nového volebního řádu podařilo se dohodnout mezi všemi stranami Národní fronty, až na jednu. Proto také došlo při schvalování volebního řádu do Ústavodárného Národního shromáždění po prvé k bojovnému hlasování v Prozatímním Národním shromáždění, a to o zavedení tzv. prázdných hlasovacích lístků. Pro zavedení prázdných hlasovacích lístků hlasovali jsme v Prozatímním Národním shromáždění společně s komunisty proti všem ostatním stranám. Při svém stanovisku k této otázce vycházeli jsme z přesvědčení, že voličům bývalých politických stran má být dána příležitost k tomu aby projevíli nesouhlas s novým uspořádáním stranicko-politických poměrů, zejména pak s nepřipuštěním bývalých politických stran k další činnosti.“*²¹³

Velká diskuse probíhala ohledně problematiky volebních krajů, kde se nakonec strany v NF dokázaly celkem v krátkém čase shodnout. *„...Všechny strany shodně vycházely z přesvědčení, že hranice volebních krajů měly by se při definitivním uspořádání krýt s hranicemi nových samosprávných celků, krajů, o jejichž zřízení se již tehdy uvažovalo. Proto nakonec bylo dohodnuto, že při určení nových volebních krajů budeme vycházet ze stanoviska, že jde o provisorium, při kterém dojde k nové úpravě jen těch krajů, jež byly vytvořeny po první světové válce se zřetelem k tehdejšímu národnostnímu složení obyvatelstva a zejména k rozdělení příliš velikého kraje pražského.“*²¹⁴ Nakonec volby proběhly v celé ČSR celkem ve 28 krajích.²¹⁵ *„Šlo o volební kraje, otázka krajského zřízení ve správní oblasti byla vyřešena až po roce 1948.“*²¹⁶ Rozdělení mandátů jednotlivým krajům měl na starosti tzv. ústřední volební výbor. Mandáty byly přiděleny pro celý stát i zvlášť pro zemi Českou, Moravskoslezskou a Slovenskou.²¹⁷ *„Počet mandátů přidělených České zemi (v roce 1946 to bylo 150 mandátů), zemi Moravskoslezské (81 mandátů) a Slovensku (69 mandátů) vznikl vydělením počtu obyvatel země státním mandátovým číslem.“*²¹⁸ K výpočtu zemského mandátového čísla se došlo tak, že počet právoplatných hlasů

---

²¹² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 51 s.

²¹³ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně; citováno z brožury – *Zpráva o činnosti československé sociální demokracie k XXI. Řádnému sjezdu*; 24-25 s.

²¹⁴ Tamtéž, 24 s.

²¹⁵ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing,a .s, 1994. 159 s.

²¹⁶ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Československá sociální demokracie a Národní fronta*. Praha : Academia, 1985. 186 s.

²¹⁷ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing,a .s, 1994. 159 s.

²¹⁸ Tamtéž.

odevzdaných v jednotlivé zemi byl vydělen počtem přidělených mandátů pro danou zem. Vydělením počtu platných hlasů v daném volebním kraji zemským mandátovým číslem bylo zjištěno množství mandátů pro konkrétní kraj. V českých zemích tak měly kraje, co se týče počtu mandátů, různou velikost – např. pražský kraj měl 28 mandátů a kraj karlovarský 4 mandáty.²¹⁹

Volby v roce 1946 s sebou nesly některé shodné aspekty s volebními principy první republiky. Znovu zde byla zavedena přísně vázaná kandidátní listina. I pro první skrutinium byla užita kritizovaná Hareova metoda. Volební číslo bylo zjištěno vydělením součtu odevzdaných hlasů v kraji počtem přidělených mandátů pro kraj. Oproti první republice nebylo pro druhé skrutinium stanoveno kvorum povinných hlasů z prvního součtu.²²⁰ „Pro druhé skrutinium odevzdávaly strany nové kandidátní listiny za jednotlivé země. Kandidáty pro druhé skrutinium opět vybírali vedoucí představitelé stran v libovolném počtu z kandidátů v krajích nezvolených v prvním skrutiniu.“²²¹ Ve druhém skrutiniu se používala Hagenbach-Bischoffova kvóta, díky níž se vypočítalo zemské mandátové číslo, a to součtem zbylých hlasů z prvního skrutinia v každé zemi vyděleným zbývajícím mandáty v každé zemi zvětšené o jeden.²²²

4.1 Výsledky a reflexe voleb v ČSSD

Konečné výsledky voleb byly pro mnohé překvapením.²²³ V českých zemích zvítězili komunisté, kteří získali 40,17 % hlasů a 93 mandátů. Na druhém místě skončili národní socialisté se ziskem 23,66 % hlasů, což stačilo na 55 mandátů. Předposlední místo obsadili lidovci, kteří obdrželi 20,24 % hlasů a 46 mandátů. A na konečném, čtvrtém místě, podobně jako na Slovensku, se umístili sociální demokraté s 15,58 % hlasů a 37 mandáty.²²⁴

V praxi byl počet tzv. bílých lístků minimální (0,35 %).²²⁵ „České strany volil zhruba dvojnásobek jejich členů, tedy mnoho jejich rodinných příslušníků. Volby ještě zvýraznily význam masovosti stran.“²²⁶ S výjimkou zlínského kraje, kde zvítězili lidovci,

---

²¹⁹ Tamtéž, 159-160 s.

²²⁰ Tamtéž, 160 s.

²²¹ Tamtéž.

²²² Tamtéž.

²²³ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1.část.* Praha : SPN, 1991. 48 s.

²²⁴ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách.* Praha : Victoria Publishing, a .s, 1994. 158 s.

²²⁵ Tamtéž, 158-159 s.

²²⁶ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1.část.* Praha : SPN, 1991. 48 s.

získala KSČ relativní většinu v 15 volebních krajích a ve 3 volebních krajích (Ústí nad Labem, Kladno a Karlovy Vary) většinu absolutní.²²⁷ „Komunistická strana zvítězila v pohraničních okresech, udržela si své tradiční postavení v průmyslových okresech a byla i nejúspěšnější v zápase o dědictví po agrární straně.“²²⁸ Oskar Krejčí uvádí že komunisté, konkrétně KSČ i KSS, dohromady se sociálními demokraty, bez Strany práce, obdrželi 151 mandátů, tedy nadpoloviční většinu v Ústavodárném národním shromáždění. Ale hned zároveň dodává, že tato většina byla jen teoretickou, vzhledem k vnitřnímu pnutí v ČSSD.²²⁹

Historik Karel Kaplan poznamenává, že vedoucí představitelé sociální demokracie počítali s druhou pozicí a nejméně s 55 poslanci.²³⁰ Zatímco Josef Pelíšek uvádí ve svém odhadu rovněž druhou pozici, nicméně mandátů 45-50.²³¹

Konečné výsledky voleb vyvolaly v ČSSD první vážnou vnitrostraničnou krizi.²³² Resoluce místních, okresních a krajských organizací byly ve své kritice často velmi konkrétní a přesně „adresované“. Je možno říci, že většina organizací²³³ se v zásadě shodovala na hlavních příčinách volebního neúspěchu. Kladenský krajský výkonný výbor se vyjádřil také, že bude třeba najít „dělitko“ mezi stranami a s tím souvisí i neustálé zdůrazňování samostatnosti strany, jak uvádí krajský výkonný výbor v Liberci. Neboť před volbami, zejména v poměru ke KSČ tomu tak nebylo. Argument vymezení se od KSČ a zdůraznění svébytnosti, spolu s kritikou komunistů v různé intenzitě, zaznívá takřka od všech organizací ČSSD unisono. Také bývá kritizován tisk strany, zejména hlavní orgán Právo lidu, že nemá vlastní stanovisko. Dalšími často zmiňovanými nedostatky jsou absence starší generace členů, tedy z první republiky a jasná kritika směrem k vedení strany.²³⁴ „Někteří debatující soudruzi zdůrazňovali, že volební výsledek pro stranu jest také důsledkem toho, že strana nemá ve vedení žádných starších soudruhů z bývalé vedoucí garnitury a že je všechny nynější vedení jaksi odstavilo. Byla vyslovována jména dr. Macek, dr. Meissner, Remeš, Dunder, Binovec a jiní. Bylo poukazováno na to, že všechny ostatní strany mají ve svém vedení většinou lidi

---

²²⁷ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing, a .s, 1994. 163 s.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1. část*. Praha : SPN, 1991. 51 s.

²³¹ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 99 s.

²³² KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1. část*. Praha : SPN, 1991. 51 s.

²³³ Zde vycházím ze studia archivních materiálů ČSSD viz. Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946.

²³⁴ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 5-6 s.

*staré a známé. Dále bylo poukazováno na to, že nevydělali jsme, vlastně prodělali, na přílišné a zřejmé rusofilské orientaci soudruha Laušmana a s. Fierlingera. ...*²³⁵

Podobně jako krajský výkonný výbor ve Zlíně, tak žádná organizace ČSSD si neodvolila přímo zpochybnit spolupráci stran v rámci NF a pokud jde o vztah ČSSD a KSČ, byla většinou požadována zásada v jednání na principu „rovný s rovným“. *„Žádáme, aby za každých okolností byla zachována spolupráce stran Národní fronty, hlavně socialistického bloku, při čemž si musíme vyhradit právo kritického a nesmlouvavého postoje ke všem nesprávným počínům obou našich socialistických partnerů a to i za cenu kritiky a pranýřování prováděného veřejným způsobem. Do budoucna nebude udržitelný stav, že naše strana držela jen ochranou ruku nad všemi počiny, které se mnohdy neslučovaly s demokracií, socialismem a pojmem právní a osobní jistoty. ... Naše strana a její vedoucí činitelé necht' se bezpodmínečně postarají o to, aby nebylo zneužíváno politickými stranami a to hlavně stranou komunistickou státních aparátů a různých státních zřízení k čistě stranické agitaci, která hraničila mnohdy i s rozdáváním státního a veřejného majetku. ... Žádáme, aby při jednání se stranou komunistickou bylo zdůrazněno, že jsme pro spolupráci s nimi, ale jen za podmínek rovnocenných partnerů a respektování stávajících zákonů a nařízení, opírajících se o demokratické pojetí občanské svobody.“*²³⁶

Rovněž opakovaným požadavkem bylo svolání mimořádného sjezdu, který vytyčí nové směrnice strany po volbách.²³⁷ V podobném znění jako resoluce okresní organizace v Hlinsku, se i několik dalších organizací vyjadřovalo v tom smyslu, že by se „stranické špičky“ měli spíše věnovat straně samotné než usilovat o posty ve vládě. *„...Pro další postup strany se navrhuje, aby vedoucí činitelé strany se věnovali příště více výstavbě strany, zpevnění jejich pozic a umožnění proniknutí programu strany do nejšířších vrstev. Je v zájmu strany neuplatňovat za každou cenu vedoucí osobnosti strany na vedoucí místa ve vládě, v zemích atd. Osoba s. Fierlingera necht' se považuje za stranicky nadřazenou významu celostátního. S tímto pojetím by se nesrovnávalo přijetí funkce resortního ministra.“*²³⁸

Karel Kaplan uvádí, že snad nejvýrazněji vyjadřovali své kritické postoje funkcionáři plzeňského kraje.²³⁹ Jejich velmi obsáhlá resoluce, kromě již výše

---

²³⁵ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 6 s.

²³⁶ Tamtéž, 8-9 s.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 13 s.

²³⁹ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1.část.* Praha : SPN, 1991. 51 s.

uvedených „výčitek“, dále připomíná pro ČSSD naprosto „fatální“ skutečnost a tou je ztráta pozic především v odborových organizacích. V souvislosti s poválečnými „zvěstmi“ o sloučení ČSSD s KSČ, spojené navíc s tím, že se strana proti těmto zprávám ani nevymezovala a „*příliš pozdě počalo být odmítáno šíření zhoubných tvrzení, že sociálně demokratická splyne se stranou komunistickou. Postup strany naopak všechna tato tvrzení spíše potvrzoval. A tak se stalo, že veliké části našich stoupenců od strany odpadli a připojili se přímo k táboru komunistickému. ... Byly tak vlastně bez boje vydány staré pozice, které strana dlouholetým obětavým úsilím vytvořila. Byly vydány do jiných rukou odborové organizace dělnické a zaměstnanecké, aniž by byl v nové formaci zabezpečen straně příslušný vliv. ...*“²⁴⁰

Funkcionáři ČSSD v Plzni pak navrhuji 5 bodů, jak by se mělo postupovat. 1, Mělo by být doplněno ústřední vedení strany. 2, Měla by být zastavena ideová nejasnost stranického tisku, kvůli které tolik klesl na významu. 3, Přebudován by měl být i organizační aparát strany. 4, Politický postup strany má být samostatný a zbavený všech mimostranických ohledů a vlivů.²⁴¹ 5, nakonec se má „...*navrátiti kontrole strany její tradiční právo, aby všichni její členové mohli se zúčastniti s poradním hlasem všech jednání ústředního výkonného výboru a zastupitelstva strany, což jim až do posledních dnů předválečného života strany bylo organizačním řádem strany zaručeno.*“²⁴²

Nicméně snad nejvíce otevřená a jasně směřovaná kritika vůči postupu strany v předcházejícím období a jejího vztahu vůči KSČ, pocházela z místní organizace ČSSD v Jáchymově. Resoluce je poměrně velmi výstižná, byť závěrečná pasáž je nesená v poněkud, z dnešního pohledu, „velmi bizarní nadsázce“. „*Očekávali jsme toto volební fiasko, neboť k ničemu jinému nás nemohla zavést tato politika našich nových vůdců, kteří bez ohledu na skutečné přání organizovaných členů zavlékli stranu do úplného područí komunistů, pro jejichž krásné oči obětovali nejen bývalý význam strany, nýbrž i její bývalý neochvějný poměr k demokracii a právnímu řádu. Jestliže nás naši odpůrci zprava označovali jako podnájemníky KSČ, nám tím ještě lichotili, neboť i podnájemník si někdy troufne dupnout vůči domácímu pánu, který se příliš roztahuje, kdežto náš poměr se ve skutečnosti podobal spíše poměru služky, jen s tím rozdílem, že tato za své služby plat dostává, kdežto my za své služby ještě svým pánům platili. Platili jsme krvavě, obětováním svých zásad, svého dobrého jména a důvěry veřejnosti, když*

---

²⁴⁰ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 18 s.

²⁴¹ Tamtéž, 21 s.

²⁴² Tamtéž.

*jsme nejen nečinně přihlíželi, ale namnoze i aktivně přisluhovali nebo ve svém tisku aspoň obhajovali postupující snahy o totalismus, právní nejistotu, odvislost soudů a terorizování těch, kteří nechťí jíti s tímto proudem. ... Dnes se nám ovšem k věření předkládá, že toto všechno se prý dělo s úmyslem prospěti státu i za cenu síly strany. Ale což jsou zájmy státu totožné se zájmy KSČ? A že by z této politiky měl prospěch někdo jiný nežli tato, jsme věru neviděli. Což je prací pro stát podkopávání důvěry ve spravedlnost, demokracii, svobodu projevu, nadávání spojeneckým politikům do syčáku a oceňování lidí nikoli podle jejich schopností, nýbrž podle velikosti hvězdy na klopě kabátu? Nemíníme se tím ovšem dotýkati našeho poměru k SSSR, jsouce si příliš dobře vědomi toho, že komunisté ruští jsou na hony vzdáleni metodám, jež se u nás pokouší prosazovati některé živly zdejší KSČ.*²⁴³

*„V nové vládě, která vzešla z voleb, sociální demokracie podržela svá 3 místa. Fierlinger však musel vyměnit místo předsedy za místopředsednické²⁴⁴. Ačkoli si po květnových volbách sociální demokracie uvědomila neblahé důsledky úzké spolupráce s komunisty, alternativou pro ni nebyl boj proti komunistům, ale hledání jakési třetí cesty mezi komunisty na straně jedné a ostatními nekomunistickými stranami na straně druhé. Neuvědomili si, že tento postup nemá naději na úspěch z jednoho prostého důvodu: Československo nebylo klasickou parlamentní demokracií, ale „lidovou demokracií“ založenou na systému Národní fronty.*²⁴⁵

---

²⁴³ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946. 63 s.

²⁴⁴ Vedle Z. Fierlingera ve vládě rovněž zůstali a to na stejných postech B. Laušman (min. průmyslu) a V. Majer (min. výživy) viz. VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 57 s.

²⁴⁵ KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 29 s.

5. Otázka tzv. milionářské dávky a sjezd v Brně roku 1947

Rozpory, které v ČSSD vzrostly po volbách byly ztlumeny, ale nepodařilo se je zcela zacelit a staly se zdrojem vnitrostranických krizí v dalším období. Vedení strany mělo velkou obavu z rozkolu ve straně, neboť vnitřní jednota byla podmínkou k vytvoření silné strany. Největším „zdrojem konfliktů“ byl vztah ke komunistické straně. V programové části byly rozdíly mezi ČSSD a KSČ takřka mizivé, navíc to bylo umocněno tím, že komunisté svůj cílový program socialismu nevyhlásili. Zde je třeba opět připomenout fakt, že prokomunistická „Fierlingerovská většina“ ve vedení byla v rozporu se sociálními demokraty na nižších organizačních složkách, kteří proti komunistům vystupovali vždy, pokud došlo k nějakým rozporům vůči „demokratickým principům“. Kritika vůči KSČ vzrostla po lednu 1947, kdy komunisté vyhlásili za svůj cíl dosažení „většiny národa“, tedy přes 50 % hlasů. Přestože to sociální demokraté považovali za nereálné, jen je to utvrdilo, že komunisté chtějí v zemi dosáhnout mocenského monopolu a zřejmě se nebudou obávat použít všech prostředků.²⁴⁶

Na postavení ČSSD měla velký vliv otázka tzv. milionářské dávky²⁴⁷, která ve svém důsledku vedla k vážnému rozkolu.²⁴⁸ Komunistický návrh o milionářské dávce vláda 27. srpna a 2. září zamítla. Proti návrhu vystoupili i sociální demokraté. KSČ prosazováním milionářské dávky reagovala na izolaci, do které se postupně dostávala. Pokusem překonat rozpory, měl být návrh jednání mezi politickými stranami. V diskusi se vedení ČSSD shodlo, že předmětem rozhovorů s KSČ mají být jen konkrétní záležitosti, nikoli obecná dohoda o spolupráci. Navíc byl přijat návrh Václava Majera, aby se kromě KSČ vedly rozhovory rovněž s národními socialisty.²⁴⁹ Dne 11. září 1947 došlo k podpisu „Politické dohody Československé sociální demokracie o společném

---

²⁴⁶ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 173-174 s.

²⁴⁷ Tzv. Milionářská dávka (též milionářská daň) - „Mimořádná dávka, vybíraná v Československu z velkého majetku v letech 1947-48. Byla vybírána oficiálně jako zdroj finančních prostředků pro kompenzaci škod, způsobených suchem v létě 1947. Neměla valný národohospodářský význam, ale značný význam politický. Populistický boj za prosazení milionářské daně posloužil Komunistické straně Československa k vyvolání propagandistické kampaně, která byla úspěšná zvláště poté, když komunisté a sociální demokraté v září 1947 ve vládě myšlenku vybírání dávky prosadili.“ viz. 195.) ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 246 s.

²⁴⁸ KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 29 s.

²⁴⁹ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 175 s.

postupu s Komunistickou stranou Československa²⁵⁰. V podnázvu dohody stálo, že jde o „*Velkorysý nezištný pokus o mír ve státě*“²⁵¹. Vedle dohody o společném postupu v otázce milionářské dávky, bylo dohodnuto, že „*i při řešení druhých závažných otázek, jako je na příklad úprava platů státních a veřejných zaměstnanců, budou zástupci obou stran ve vládě postupovati společně.*“²⁵² Zveřejnění dohody zasáhlo do politického života jako „blesk“ a vyvolalo vnitrostranickou krizi ještě větší, než po volbách v roce 1946.²⁵³ „*Nekomunistické strany hovořily o vytváření bloků v Národní frontě, někteří funkcionáři varovali před nebezpečím marxistického bloku. Pro sociálně demokratické činitele mimo ústředí byla dohoda tak nenadálým a hrozivým překvapením, že mezi nimi vyvolala zmatek. Většina funkcionářů a nižších složek sociální demokracie zaujímala dosud k milionářské dani shodný postoj s ostatními nekomunistickými stranami.*“²⁵⁴ V takto vyhocené situaci sílily hlasy po svolání mimořádného sjezdu, podobně jako po neúspěšných volbách. Sjezd v Brně se nakonec uskutečnil v řádném termínu.²⁵⁵

Brněnský sjezd se konal ve dnech 14. až 16. listopadu 1947. Události posledních měsíců situaci polarizovaly natolik, že hlavním tématem sjezdu se stala takřka primárně volba předsedy strany. Největší šance měli tři, respektive dva vedoucí činitelé strany. Neboť Václav Majer, jako hlavní kritik poválečného směřování strany, jaksi nebyl „průchozí“ pro většinu „nespokojených“. Takovouto osobou se stal Bohumil Laušman, jakožto reprezentant „středu“, který se nyní postavil proti Zdeňkovi Fierlingerovi. Bohumil Laušman vystoupil s projevem již v první den sjezdu.²⁵⁶ Ve svém projevu vyzdvihl osoby „starší generace“ sociálních demokratů jako, např. A. Meissnera a I. Dérera. Samozřejmě se hlásil k „vědeckému socialismu“. Připomněl tradiční „klišé“ o demokratických kořenech národa a uvedl, že, „*každý pokus o násilné a diktátorské metody musel by ztroskotat. Náš národ se nedá prostě zotročit, protože svobodu a demokracii má v krvi...Československá sociální demokracie bude vždy také bdít, aby v našem národě nikdy v rozhodujícím měřítku nezakotvili cizí ideje a směry, jež by byly v rozporu s hlubokým demokratickým, mravním a pokrokovým cítěním občanů republiky*

---

²⁵⁰ PROKŠ, Petr, et al. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha : Historický ústav, 1999. 254 s.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž, 255 s.

²⁵³ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 175 s.

²⁵⁴ Tamtéž, 175-176 s.

²⁵⁵ Blažek, Petr. Na rozcestí. Brněnský sjezd ČSSD v listopadu 1947. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. III.Smrtící objetí - stýkání a potýkání ČSSD a KSČ. 156 s.

²⁵⁶ Tamtéž, 157-158 s.

a s jejich socialistickým založením.²⁵⁷ Ale i pro Laušmana je naprosto zásadní spolupráce v rámci NF, vyzdvihuje též dohodu s KSČ ze září 1947. „...*Proto budeme vždy usilovně pracovat k udržení jednoty všech stran Národní fronty...A jdeme-li v některých případech v zájmu a k prospěchu věci s komunistickou stranou, jako když jsme s ní svého času uzavřeli tzv. dohodu, která republice přinesla nesporný prospěch pak to nikdy neznamenal a ani v budoucnu nebude znamenat, že bychom ze svých programových zásad cokoli slevili.*“²⁵⁸

Zdeněk Fierlinger vystoupil až druhý den sjezdu, tedy 15. listopadu.²⁵⁹ Ve svém velmi obsáhlém projevu se věnoval zejména vývoji po roce 1945 a jeho obsah zřejmě nikoho nepřekvapil. Jako v téměř každém svém projevu zdůraznil význam NF a zejména tzv. bloku socialistických stran. K obnovení sociální demokracie po roce 1945 se vyslovuje, že byla „žádoucí a nutná“. Dle Fierlingera po válce se již nebylo možné vrátit k „metodám“ strany, zastávané před válkou, tedy „zastávat obranný postoj vůči revolučním směrům zleva.“²⁶⁰ V této souvislosti je třeba uvést, že právě na tomto XXI. sjezdu právě předváleční zástupci ČSSD, zejména Alfréd Meissner, Ivan Dérer, Vojta Beneš a Vojtěch Dundr, kteří byly po roce 1945 „odstavení“, se svými projevy nemálo podíleli na konečném výsledku volby předsedy strany.²⁶¹

Při každé příležitosti Fierlinger také připomínal vzrůstající podporu pro KSČ, šířící se rusofilství a vděčnost SSSR za jeho účast ve druhé světové válce a zdůraznil: „*Tyto sympatie došly samozřejmě vyjádření též v našem politickém životě, i když Sovětský svaz zachovával v našich vnitropolitických záležitostech naprostou neutralitu.*“²⁶² Ovšem i Zdeněk Fierlinger podtrhl nutnost zachování dobrých vztahů se západními demokraciemi. Problematické „vystěhování“ Němců označil za „historickou nutnost“. Volební porážku omlouvá těžkou pozicí strany. V zásadní otázce, tedy vztahu ke KSČ, se zřídka boje proti komunismu ve snaze získat konkrétní voličské skupiny.²⁶³ „*Je však osudným omylem se domnívati, že nějakým zásadní protikomunistickým bojem*

---

²⁵⁷ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně. citováno z brožury – Zahajovací projev předsedy XXI. sjezdu čl. sociální demokracie Bohumila Laušmana 14. listopadu 1947. 309-312 s.

²⁵⁸ Tamtéž, 313 s.

²⁵⁹ Blažek, Petr. Na rozcestí. Brněnský sjezd ČSSD v listopadu 1947. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina (eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. III.Smrtící objetí - stýkání a potýkání ČSSD a KSČ. 159 s.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně. citováno z brožury – Poslání sociální demokracie v novém státě. 5 s.

²⁶³ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně. citováno z brožury – *Poslání sociální demokracie v novém státě*. 10-19 s.

*lze pro socialismus získat nedělnické vrstvy. ... Rozhodně mnozí počítali s tím, že se podařilo pro nový protikomunistický blok získati sociální demokracii, tak jak k tomu došlo i v některých jiných státech evropského kontinentu.*²⁶⁴ Nakonec uvádí, že ČSSD si „musí uhájit svou samostatnost“, ovšem v případě Fierlingera se opět nabízí otázka, do jaké míry myslel tuto tezi vážně.

Historik Petr Blažek připomíná, že Václav Majer se ve svém projevu, poněkud překvapivě, soustředil na hospodářské otázky, tím se tedy nevyjádřil k těm nejpalčivějším, tedy politickým.²⁶⁵

Výsledek volby předsedy strany byl vyhlášen 16.listopadu. Zvítězil Bohumil Laušman se ziskem 283 platných hlasů. Zdeněk Fierlinger získal 182 hlasů. Oldřich John, jako třetí kandidát, získal pouze dva platné hlasy.²⁶⁶

Karel Kaplan uvádí, že po brněnském sjezdu u řady členů ČSSD zavládla spokojenost. Bylo potvrzeno další úsilí o nezávislost. I nekomunistické strany vítaly výsledky sjezdu v naději, že budou znamenat ústup od levicové orientace a vzájemné sblížení. Následný vývoj ukázal, že přechod od spolupráce s KSČ do nekomunistické opozice nebude vůbec snadný a že se nakonec nezdaří. Sjezd vůbec neodsoudil zářijovou dohodu s KSČ a navíc byla potvrzena socialistická orientace strany. Dalším významným signálem bylo jmenování sociálně demokratických zástupců na posty ve vládě za Laušmana a Fierlingera. František Tymeš ani Ludmila Janovcová rozhodně nepatřili k Fierlingerovým odpůrcům, spíše naopak.²⁶⁷

---

²⁶⁴ Tamtéž, 19-20 s.

²⁶⁵ Blažek, Petr. Na rozcestí. Brněnský sjezd ČSSD v listopadu 1947. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. III.Smrtící objetí - stýkání a potýkání ČSSD a KSČ. 159 s.

²⁶⁶ Tamtéž, 160 s. ; KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 30 s. Přestože Petr Blažek uvádí 289 hlasů pro Laušmana, používám údaj dle sborníku Slavomíra Klabana, tedy 283 hlasů pro B. Laušmana.

²⁶⁷ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 179 s.

6. Názorové rozdělení uvnitř strany

Pro vnitrostranické poměry měla jednotlivá „křídla“ ve straně velmi důležitou roli. Karel Kaplan vysvětluje význam často zmiňovaných termínů „pravice“, „střed“ a „levice“ v poválečné sociální demokracii. Toto trojí dělení je víceméně povrchní a nepřesné, do značné míry neodpovídající skutečnosti. Neboť takto byla ČSSD charakterizována zejména ze strany komunistů. Sociální demokracie byla jednoznačně stranou levicovou. O její „levicovosti“ nebylo sporu. Největší rozpory uvnitř ČSSD způsoboval hlavně vztah ke komunistické straně a jejím praktikám. A tento postoj byl pak i hlavním měřítkem pro komunisty. Ti, kteří s KSČ sympatizovali, komunisté označovali za „levici“. Kritiky praktik komunistické strany označovali za „pravici“, popřípadě jako „nerozhodný střed“. Kaplan dále uvádí, že příslušníci „levice“ ve straně, v jejichž čele stál Z. Fierlinger, zjednodušeně řečeno, působily jako komunistická frakce v ČSSD.²⁶⁸

Za hlavního představitele „pravice“ v sociální demokracii v letech 1945 až 1948 bývá považován Václav Majer. K této názorové skupině se dále hlásili např. Václav Holub, Vilém Bernard, Vladimír Görner, Josef Veverka, František Klaban. Rovněž je třeba uvést vliv meziválečných zástupců sociální demokracie – např. V. Dundr, I. Dérer, A.Meissner, V. Beneš. Historikové J. Tomeš a J. Malinský ještě zmiňují osobu R. Bechyněho, který ještě v londýnském exilu požadoval, aby se neobnovovala samostatná sociální demokracie a vznikla jednotná socialistická strana. Svůj názor po válce změnil. Přívrženci této linie vystupovali na obranu programové, ideové a politické samostatnosti ČSSD. Nevyklučovali jakoukoli spolupráci s KSČ, ovšem velmi kritizovali „stalinistické praktiky“ a vůči komunistické straně žádali vztah rovnocenných partnerů. Jejich pozice byla posílena zejména po volební porážce roku 1946 a v době již počínající „celostátní krize“ přelomu let 1947-1948.²⁶⁹ Tím hlavním dělicím aspektem byl skutečně vztah ke KSČ. Neboť v mnoha jiných a zásadních programových bodech nebylo mezi „pravici“ a

---

²⁶⁸ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 179 s.

²⁶⁹ TOMEŠ, Josef, MALÍNSKÝ, Jiří. *7. Třetí republika: Krátký okamžik limitovaného demokratického nadechnutí (1945 - 1948)* [online]. c2007 [cit. 2009-02-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.cssd.cz/onas/s10252/a10266.html>>. ; ZAHRADNÍČEK, Tomáš. *Úseky polojasna : Vzpomínky Jiřího Loewyho*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 132 s. ; KOURA, Petr, ČERNÝ, Miroslav Kamil. „Přesvědčený sociální demokrat nemohl být členem KSČ“: Rozhovor se Slavomírem Klabanem. *Paměť a dějiny : Revue pro studium totalitních režimů*. 2007, roč. I, č. 01, 104-107 s. ; KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan. *Proti Benešovi! : Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004. 462 s. ; VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Československá sociální demokracie. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004*. Brno : Doplněk, 2005. 1169 s.

„levicí“ sporu. I Václav Majer obhajoval míru znárodnění, tak jak ji prosadila též sociální demokracie. Také souhlasil s neobnovením některých prvorepublikových stran a hovořil o chybě předmnichovské republiky, která připustila stavovské strany, které jen např. nad zemědělskými problémy nařikaly, ale neřešily je. Na druhou stranu to byl Majer, kdo vždy podporoval soukromé vlastnictví zemědělské půdy, soukromého podnikání.²⁷⁰ „Často si mnozí lidé u nás kladou otázku: Má v plánovaném socialistickém nebo, chcete-li socializujícím hospodářství místo a možnost svobodného rozvoje a úspěchu také soukromé podnikání zemědělské, živnostenské a obchodní? ...Jsem proto hluboce přesvědčen, že zemědělství, solidní obchod a solidní soukromé podnikání mají v našem hospodářství nejenom místo pevné a trvalé, ale velké možnosti rozvoje a prosperity, stejně jako jsem přesvědčen, že národní podniky budou růst a vzkvétat...“²⁷¹

Pomyslný „střed“ reprezentoval Bohumil Laušman. Přesto i toto zasazení je více než problematické, neboť Laušmanovy názory v letech 1945 až 1948 rozhodně, alespoň ve vztahu ke KSČ, nebyly konzistentní. B. Laušman zpočátku zastával „Fierlingerovskou“ orientaci, požadující úzkou spolupráci s komunisty. Spolupráce měla přerůst v jednu socialistickou stranu. Několik dní po konci druhé světové války, Laušman v Právu lidu dokonce hovořil o samostatné sociálně demokratické straně jako o „provizoriu“.²⁷² „Laušman věřil v demokratický a československý socialismus, který bude vyústěním důsledného demokratismu ve všech oborech společenského života. Brzy měl být z této ušlechtilé iluze vyveden.“²⁷³ Karel Kaplan uvádí, že ještě v roce 1946 Klement Gottwald považoval Laušmana za hlavního představitele „levice“. Nicméně Laušman postupně opouštěl vyhraněně „Fierlingerovská“ stanoviska. V roce 1947 již reprezentoval „střed“ v ČSSD, nicméně byl pořád ještě „nalevo“ od skupiny Václava Majera, která požadovala samostatnou levicovou politiku, která se nebude podřizovat požadavkům KSČ. Přestože Laušman porazil Fierlingera na brněnském sjezdu i díky podpoře Majerovy skupiny, tak jeho vítězství neznamenal uklidnění poměrů ve straně

---

²⁷⁰ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy; 966 s. ; Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně. citováno z brožury – *Projev soudr. Václava Majera na XXI.sjezdu strany...* . 6 s.

²⁷¹ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně. citováno z brožury – *Projev soudr. Václava Majera na XXI.sjezdu strany...* . 12-13 s.

²⁷² Churaň, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století : I. díl A-M; II. díl N-Ž.* Praha : Libri, 1998. 2 sv. (397 ; -) ; KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany.* Praha : JOB Publishing, 1998. 26 s.

²⁷³ Churaň, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století : I. díl A-M; II. díl N-Ž.* Praha : Libri,1998.2 sv.(397; -).

ani přiblížení sociální demokracie k demokratickým stranám. Laušmanovy „nerozhodné“ postoje v době od brněnského sjezdu až po „únorové dny“ vytvořily z ČSSD subjekt „nečitelný“ pro demokratické strany a tím tak napomohly KSČ.²⁷⁴ Kriticky se k Bohumilu Laušmanovy vyjadřuje Slavomír Klaban, předseda Československé sociální demokracie v letech 1989-1990²⁷⁵, který uvádí, že „...teprve po brněnském sjezdu se ukázalo, jaký ve skutečnosti je.“²⁷⁶

Karel Kaplan připomíná, často zmiňovanou, ale pro poválečnou ČSSD naprosto zásadní skutečnost, a totiž posun členstva „doprava“ a vedení „doleva“. Přestože levice, reprezentovaná Zdeňkem Fierlingerem, nebyla skupinou nejpočetnější, tak dokázala v průběhu tří let nasměrovat ČSSD k těsné spolupráci s KSČ. Je třeba uvést, že Fierlinger byl chápán jako představitel „levice“ i širokou veřejností.²⁷⁷ Jiří Loewy, předseda Československé sociální demokracie v exilu z let 1989-1990/95²⁷⁸, vzpomíná na Fierlingerova takto: „...*Můj osobní dojem byl krajně nepříznivý. Jeho mluva byla samá fráze a klišé, a to jak v přednášce, tak při odpovídání na dotazy a ve volné besedě. Neuměl vůbec najít ten správný tón, jak mluvit s mladými lidmi, bylo znát, že na to není zvyklý. Choval se velkopansky, ne jako první mezi rovnými. Nepůsobil ani trochu sympaticky. Bylo znát, že tento člověk mezi socdemáky nevyrostl, že se většinu života pohyboval na jiných parketách. Že jsme si ho nevybrali, ale že nám byl kýmsi dosazen....*“²⁷⁹

Situace v ČSSD od září 1947 do února 1948 byla značně napjatá. Spor o milionářskou daň a dohoda s KSČ, sociální demokracii velmi polarizovala. Tak jako na ostatní strany, komunisté sbírali samozřejmě informace i na ČSSD. Karel Kaplan uvádí zejména činnost tzv. Švábova evidenčního odboru. Od konce září 1947 se komunisté zaměřovali především na brněnský sjezd, kde se velmi angažoval Rudolf Slánský. Přestože komunisty podporovaný kandidát na post předsedy strany, Zdeněk Fierlinger, nezvítězil, hrála právě „Fierlingerovská“ část důležitou roli až do únorových

---

²⁷⁴ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 115 s. ; Churaň, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století : I. díl A-M; II. díl N-Ž*. Praha : Libri, 1998. 2 sv. (397 ; -). ; VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 184 s.

²⁷⁵ TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 174 s.

²⁷⁶ KOURA, Petr, ČERNÝ, Miroslav Kamil. „Přesvědčený sociální demokrat nemohl být členem KSČ“ : Rozhovor se Slavomírem Klabanem. *Paměť a dějiny : Revue pro studium totalitních režimů*. 2007, roč. I, č. 01, 107 s.

²⁷⁷ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 114-118 s. ; VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Československá sociální demokracie. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004*. Brno : Doplněk, 2005. 1169 s.

²⁷⁸ TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 175 s.

²⁷⁹ ZAHRADNÍČEK, Tomáš. *Úseky polojasna : Vzpomínky Jiřího Loewyho*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 132 s.

dnů. Nezvolení dosavadního předsedy strany, mělo za následek aktivizaci tohoto „prokomunistického“ křídla. Přímou reakcí na nezvolení Fierlingera bylo tzv. Prohlášení šestnácti, což bylo považováno za jistou platformu pro vznik pevné opoziční organizace uvnitř strany.²⁸⁰ Na protest proti nezvolení Z. Fierlingera a E. Erbana, dalšího zástupce prokomunistického křídla, vznikala řada rezolucí z místních organizací ČSSD a hlavně ze závodních odborových organizací. Je třeba dodat, že řada těchto rezolucí byla iniciována, respektive falšována, ze strany KSČ. Upozorňuje na to i dopis adresovaný předsednictvu strany od nepodepsaného pisatele z Hradce králové, který podotýká, že sice není členem ČSSD, ale varuje stranu před přeceňováním těchto rezolucí. Podotýká, že z firmy ve které je zaměstnán byla odeslána resoluce proti odvolání Fierlingera a Erbana. Připomíná, že tato resoluce vznikla z iniciativy některých jedinců z KSČ, nikoli z popudu závodní rady podniku. Dopis svědčí o narůstajícím komunistickém vlivu nejen v ČSSD, ale i v celé společnosti.²⁸¹ Autor uzavírá text slovy: „Promiňte mi pane ministře moje inkognito, mám rád svoje zaměstnání a vidím, že se z dob protektorátu do dnešní doby mnoho nezměnilo, jen to, že dříve bylo vše hnědé a dnes je to rudé.“²⁸²

Karel Kaplan uvádí, že KSČ neměla zájem na rozkolu v ČSSD, byť ho v budoucnu nevyklučovala. Jejich postup při organizování levicové frakce ve straně však k tomuto rozkolu směřoval. Komunisté měli podíl též na vzniku tzv. Klubu socialistické demokracie. Přestože ustavující schůze organizace se konala až 31. ledna 1948, tak stanovy Klubu byly vypracovány již 11. prosince 1947 a myšlenka celého projektu sahala až do listopadu téhož roku. Mělo se jednat instituci s politicky i organizačně širší základnou než by byla frakce v jedné straně. Klub měl být řízen šestičlenným politickým vedením s tříčlenným politickým sekretariátem. Klub socialistické demokracie byl zamýšlen jako organizační platforma „levicových opozičních frakcí“ v sociální demokracii a také v národně socialistické straně. Tímto působením mělo dojít k „legalizaci“ jejich frakční činnosti.²⁸³

„Za pár týdnů existence Klubu – od ustavení do únorové krize – se jeho činnost už rozvinout nemohla a také během krize hrál Klub zanedbatelnou roli. Není proto jasné, zda už 18. listopadu 1947 měli iniciátoři celé myšlenky – vedoucí funkcionáři

---

²⁸⁰ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 38-45 s.

²⁸¹ Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:132- Resoluce proti odstranění Fierlingera a Erbana na brněnském sjezdu. 3-6 s.

²⁸² Tamtéž, 3 s. (sic!)

²⁸³ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 38-49 s.

*KSČ – na myslí využití Klubu jako svého nového koaličního partnera při mocenskopolitické změně ve státě.*²⁸⁴ Komunisté měli spolu se sociálně demokratickou „levicí“ též podíl na vzniku časopisu Směr.

Vedení sociální demokracie se zabývalo svým postojem ke Klubu socialistické demokracie a časopisu Směr dne 12. února 1948. Byl přijat návrh, že členství v ČSSD je neslučitelné s členstvím v Klubu socialistické demokracie a v redakci časopisu Směr. Téměř týden před vládní krizí tak ČSSD sama stála před opravdovým rozkolem

Karel Kaplan ještě připomíná paradoxní situaci Zdeňka Fierlingera v období těsně před únorem 1948. Fierlinger se totiž dostal pod kritiku od části „levých“ sociálních demokratů. Vyčítali mu jeho malý důraz při obraně Směru a také dopis v němž uvedl, že při příštích parlamentních volbách nebude kandidovat na jiné kandidátce než kandidátce ČSSD. Sám Fierlinger se hájil, že jde jen o zastírací tah.²⁸⁵

*„Fierlingerovo postavení bylo rozporné: obecně uznávaný šéf >>levice<< v sociální demokracii ji neřídil, její aktivita se rozvíjela mimo něho. Fierlingerovu pozici také komplikovalo jeho členství v představenstvu sociální demokracie: na jedné straně mu bránilo v přímé účasti na řízení levice, na straně druhé mu znemožňovalo či ztěžovalo důsledně prosazovat stanoviska opoziční frakce a Klubu.*²⁸⁶

---

²⁸⁴ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 50 s.

²⁸⁵ Tamtéž, 48-53 s.

²⁸⁶ Tamtéž, 52 s.

7. ČSSD a „Únorová krize“ roku 1948

Událostmi v únoru roku 1948 vyvrcholily snahy KSČ o získání monopolu moci. Příмым podnětem k vypuknutí tzv. únorové krize bylo odvolání nekomunistických velitelů Sboru národní bezpečnosti v některých pražských obvodech a jejich nahrazení komunisty. Ministři za ČSNS obvinili komunistického ministra vnitra Václava Noska, že tak provádí změny bezpečnostního sboru bez vědomí vlády. Proti hlasům komunistů vláda rozhodla, že toto rozhodnutí ministra má být pozastaveno. Národní socialisté se dne 16. února 1948, na své poradě, rozhodli, že podají demisi, pokud Nosek „neuposlechne“ rozhodnutí vlády. Demisi nakonec podalo 12 ministrů, reprezentující 3 strany – ČSNS, ČSL a slovenskou Demokratickou stranu. Tímto započala tzv. únorová politická krize.²⁸⁷

Skutečnost, že demisi podalo jen 12 z 26 členů vlády, zvyšovala význam ČSSD. Ve skutečnosti postoj sociálních demokratů mohl jen změnit podobu „střetnutí“, nikoli již výsledek. Historik Karel Kaplan označuje národně socialistického poslance a ministra Huberta Ripku za „duchovního otce demise ministrů“.²⁸⁸ Právě vzpomínky Huberta Ripky jsou jedním z důležitých dokladů o postoji vedení ČSSD v době „února“. Ripka uvádí, že stanovisko sociálních demokratů nebylo méně důležité než postoje prezidenta. Rovněž zdůrazňuje i dobu vyvolání krize. Nekomunistické strany se rozhodly podat demisi v době před sjezdem závodních rad, protože dobře věděli, že mají šanci na svou stranu získat ČSSD spíše v otázce policie, než v otázce znárodnění. Hubert Ripka rovněž zdůrazňuje, že vrcholní předáci sociální demokracie byli o demisi informováni dříve, než byla tato odstoupení z funkcí oficiálně vyhlášena. Ripka se sešel s Bohumilem Laušmanem, předsedou ČSSD, hned v den oznámení rezignací, tedy 20. února. Laušman měl dokonce uvést své překvapení nad tím, že sociálnědemokratičtí zástupci nebyli o této skutečnosti informováni předem a byli tak postaveni před „hotovou věc“. Nakonec, ale Ripku uklidnil a přislíbil mu, že ČSSD přijme za základ nové vlády pouze původní složení Národní fronty. Přes Laušmanovo ujištění, byl Ripka znejistěn tvrzením předsedy ČSSD, že někteří čelní sociální demokraté nevěděli o chystané demisi.²⁸⁹ *„Přičítal jsem Laušmanovo váhání jednak jeho nerozhodnému temperamentu, jednak vlivu Fierlingerova křídla blízkému komunistům a tomu, že se*

---

²⁸⁷ KOCIÁN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha : SPN, 1993. 71 s.

²⁸⁸ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 159; 166 s.

²⁸⁹ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie : Svědectví přímého účastníka*. Brno : Atlantis, 1995. 242-243 s.

*zřejmě chtěl vyhnout střetu s ním.*²⁹⁰ Ještě 20. února se konalo zasedání předsednictva ČSSD. Václav Majer, ministr výživy, navrhl svým kolegům, aby ihned podali demisi. Většina zástupců, včetně Laušmana, s ním ovšem nesouhlasila. Předsednictvo pak svolalo na 23. února ústřední výbor strany. Hubert Ripka poukazuje na to, že komunisté dokázali využít právě této nerozhodnosti sociálních demokratů. Potřebný čas využívali k přesvědčování, jak uvádí Ripka, „oportunistů Laušmanova typu“. Nerozhodnost sociálnědemokratických předáků byla v kontrastu s hlavním tiskovým orgánem, Právem lidu, které zastávalo protikomunistickou linii, reflektující požadavky většiny členstva. Právo lidu nabádalo členstvo aby nevstupovalo do tzv. akčních výborů Národní fronty, které v těchto únorových dnech vznikaly. Tyto akční výbory byly orgány, vznikající z popudu KSČ a měly být jakýmsi prostředkem k převzetí moci. Členy akčních výborů byly převážně zástupci KSČ a jejich sympatizanti v politických stranách a různých organizacích. Byly zřizovány na všech úrovních – např. v závodech, na úřadech, v okresech, v jednotlivých ministerstvech, v parlamentu atd.

Ripka uvádí, že v noci z 22. na 23. února se znovu sešel s Laušmanem, tentokrát za přítomnosti tajemníka Vilíma a poslance Bernarda. Bohumil Laušman byl údajně ještě váhavější, než kdy předtím. Nakonec znovu zopakoval stanovisko, že bude hájit zásadu NF v jejím tehdejší složení. Nicméně v této fázi se začala výrazně angažovat „Fierlingerovská levice“, která byla kritizována komunisty pro svou dosavadní „neschopnost“. Ústřední výbor se sešel tedy 23. února. „Fierlingerovo křídlo“ využilo situace k nátlaku na nerozhodné členy. Návrh V. Majera na demisi byl opět zamítnut. Karel Kaplan navíc uvádí, že Gottwald sdělil Laušmanovi podobu příští vlády a pokud se vedení ČSSD nevysloví pro účast, bude nová vláda bez zástupců sociální demokracie. Laušman byl tedy „přesvědčen“, změnil svůj názor a přidal se k prokomunistickému křídlu. Za této situace v ČSSD zvítězil Zdeněk Fierlinger, který se svými příznivci ovládl sekretariát strany a redakci Práva lidu. Řízení strany převzal akční výbor. Prezident Beneš posléze podlehl nátlaku a 25. února 1948 přijal Gottwaldův návrh „obrozené“ vlády. Na této situaci se nic nezměnilo ani po tom, co téhož dne podal Václav Majer demisi jen za svou osobu.²⁹¹ Hubert Ripka k „únorovým událostem“ v ČSSD uvádí: „*Proti vůli obrovské většiny*

---

²⁹⁰ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie : Svědectví přímého účastníka*. Brno : Atlantis, 1995. 243 s.

²⁹¹ Tamtéž, 243-246 s. ; ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 14 s. ; KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 166 s. ; TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 88 s.

*členů strany, přes úsilí energické a statečné skupiny vedené ministrem Majerem zůstalo zásluhou Fierlingerových pletich vedení v rukou menšiny ovládané komunisty.*²⁹²

7.1 Zánik strany a sloučení s KSČ

Přestože ČSSD nepatřila, narozdíl od ostatních demokratických stran, k „poraženým aktérům“ z doby „únorových událostí“, tak rozhodně nebyla brána z pohledu KSČ jako rovnocenný partner a byla ji plně podřízena. Většina předních zástupců sociální demokracie, kteří se odmítali podříditi KSČ museli opustit své pozice a někteří odešli do exilu. Stranu ovládli sympatizanti prokomunistické orientace, doposud soustředění převážně v Klubu socialistické demokracie a kolem časopisu Směr. Vedení strany, v čele s Laušmanem bralo pasivně na vědomí počínání akčních výborů, které začaly „odstraňovat“ sociální demokraty z pozic ve státní správě, policii, armádě, sdělovacích prostředcích i nepolitických organizacích. Ve snaze ukázat dobrou vůli vůči KSČ, obrátilo se vedení ihned do vlastních řad. Nejprve byl odvolán generální tajemník Blažej Vilím. Dne 1. března 1948 se „obrozené“ vedení usneslo, že na schůzi strany nebudou pro příště zvaní např. Berger, Bernard, Hais, Kubát, Majer, Mička, Veverka. Bylo rozhodnuto též o odebrání poslaneckých mandátů představitelům „pravice“ v ČSSD. Odvolávání nepohodlných představitelů strany bylo odůvodňováno potřebou stranu „očistit“. Nové vedení ČSSD se snažilo vyjít KSČ co nejvíce vstříc, nicméně komunistům se to jaksi nezdálo dostatečné. Zejména sociálním demokratům vyčítali „slabou reorganizaci“ nižších orgánů strany. Nakonec byl post předsedy strany donucen opustit i Bohumil Laušman. Stalo se tak v březnu 1948 a na jeho místo se nelegitimně vrátil Zdeněk Fierlinger. Sociální demokraté procházeli v období po únoru 1948 postupným vnitřním rozkladem.²⁹³ Historik Jiří Pernes uvádí, že komunisté v období těsně po převzetí moci, v únoru 1948, neměli jasnou představou, jak se zachovají k ostatním politickým stranám. Dokonce uvažovali o myšlence, že jim ve volbách, chystaných na tentýž rok,

---

²⁹² RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie : Svědectví přímého účastníka*. Brno : Atlantis, 1995. 247 s.

²⁹³ Pernes, Jiří. Slučovací sjezd KSČ a ČSSD v červnu 1948. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. III. Smrtící objeti - stýkání a potýkání ČSSD a KSČ. s. 162-168. ; TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 82 s. ; TOMEŠ, Josef, MALÍNSKÝ, Jiří. *7. Třetí republika: Krátký okamžik limitovaného demokratického nadechnutí (1945 - 1948)* [online]. c2007 [cit. 2009-02-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.cssd.cz/o-nas/s10252/a10266.html>>.

umožní kandidovat samostatně, ovšem samozřejmě pod dohledem KSČ. Podobně komunisté postupovali i vůči ČSSD. Pak ale své stanovisko změnili. Jelikož byl ve vedení sociální demokracie Zdeněk Fierlinger a jeho „lidé“, mohli se komunisté spolehnout, že takřka každé jejich přání bude splněno.

Není přesně známo pevné datum, kdy bylo rozhodnuto sloučení KSČ s ČSSD. Oficiálně vešla zpráva o splynutí obou stran 9. dubna 1948. Komunisté ihned sestavili komisi, samozřejmě složenou výhradně z členů KSČ, ve složení – Slánský, Zápotocký, Švermová, Frank a Bareš, která měla připravit sjednocení. Dále bylo rozhodnuto o vzniku tzv. slučovacích komisí, které se utvořily na všech úrovních. Sociální demokraté byli do řad KSČ přijímáni individuálně a každý sociální demokrat musel vyplnit zvláštní přihlášku. Vedoucí představitelé obou stran zahájili jednání a komunisté uložili sociálním demokratům, aby na své schůzi dne 17. dubna 1948 projednali otázku sloučení obou stran. Samozřejmě to byla jen formalita. Schůze se nesla v jasném a souhlasném duchu. Fierlinger vyjádřil svůj postoj „bez servítek“ a uvedl, že po sloučení obou stran se musí projevit síla komunistické strany, která je předurčena k velkým úkolům. Laušman, v pozici náměstka předsedy vlády, uvedl „náhodnou“ podobnost se situací strany za druhé republiky. Dle Laušmana takto nelze srovnávat, neboť nyní strana sloučením uskuteční svůj cíl, a to vybudování socialistické republiky. Dne 31. května bylo stanoveno datum sloučení a to na 27. června 1948. Nic na tom nezměnily ani hlasy kritiků, kteří poukazovali na to, že ke sloučení může dát souhlas jen sjezd strany, který se ovšem nekonal. Přesto bylo slučovací shromáždění 27. června neprávem komunisty označeno jako „sjezd“. Stanovit přesná čísla počtu členů ČSSD, kteří se přihlásili ke komunistům, je velmi problematické. Jiří Pernes uvádí, že ke 4. lednu 1949 vstoupilo do KSČ na 167 066 sociálních demokratů, započítává sem i 48 962 členů, kteří přestoupili v období mimo slučovací akci (1.3.-30.6. 1948). Těmito čísly se shoduje s údaji Josefa Tomeše a Jiřího Malínského, kteří navíc uvádějí celkový počet členstva na 370 000. Historička Pavla Vošahlíková tvrdí, že do KSČ vstoupila třetina členstva. K 31. červnu 1947 uvádí celkový počet členstva na 363 735.²⁹⁴

---

²⁹⁴ Pernes, Jiří. Slučovací sjezd KSČ a ČSSD v červnu 1948. In FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. III.Smrtící objetí - stýkání a potýkání ČSSD a KSČ. 168-172 s. ; TOMEŠ, Josef, MALÍNSKÝ, Jiří. 7. *Třetí republika: Krátký okamžik limitovaného demokratického nadechnutí (1945 - 1948)* [online]. c2007 [cit. 2009-02-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.cssd.cz/o-nas/s10252/a10266.html>>. ; VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Československá sociální demokracie. In MALÍŘ, Jiří, et al. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004*. Brno : Doplněk, 2005. 1171 s.; VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Československá sociální demokracie a Národní fronta*. Praha : Academia, 1985. 186 s.

Závěr

Československá sociální demokracie byla v letech 1945 až 1948 v mimořádně obtížném postavení. Při posuzování poválečného vývoje je nemožné odhlédnout od postavení strany v předválečném období. Pro sociální demokracii byla klíčová hned první léta tzv. první republiky, kdy se strana rozštěpila na dvě strany. Vedle sociální demokracie působila též Komunistická strana Československa. Obě strany se po většinu období první republiky proti sobě vzájemně vymezovaly. Rozštěpením strana velmi utrpěla vzhledem k členské základně, volebním výsledkům atd. Již nikdy nezopakovala své vítězství ve volbách roku 1920. Na konci 30. let vztah komunistů a sociálních demokratů nebyl již tak antagonistický, a to vzhledem k hrozbě nacistického Německa. Mnichovská dohoda „odstartovala“ neslavně proslulé, byť krátké, období tzv. druhé republiky. Vlivem všeobecné kritiky stranického systému první republiky a díky dohodě předsedy sociálních demokratů Hampla a předsedy agrárníků Berana, vznikly dvě strany. Většina sociálních demokratů byla soustředěna v „opozičním“ subjektu – Národní straně práce. Bylo zásluhou členů této strany, že se pokoušeli udržet co nejvíce z „demokratických zásad“ první republiky. Ovšem situace okleštěného území byla neudržitelná. Vznik tzv. Protektorátu Čechy a Morava znamenal pro řadu představitelů strany kritické období. Řada zástupců strany se účastnila domácího odboje. Mnoho sociálních demokratů bylo popraveno a mnozí též skončili v koncentračních táborech. Někteří představitelé strany též odjeli do zahraničního exilu, kde již v tomto období počínají spory uvnitř strany, ze kterých se strana nevzpamatovala až do února 1948. Z období druhé světové války se, zejména díky podpoře komunistů, dostal do čela strany Zdeněk Fierlinger, který před válkou nebyl v žádných vyšších funkcích ve straně. Obnova strany v roce 1945 s sebou nesla řadu těžkostí. Na rozdíl od komunistů, kteří již těsně před koncem války budovali své základní organizace, válku přeživší sociální demokraté nevěděli zprvu co dělat. Situaci komplikovalo několik faktorů. Stav na Slovensku, kde se sociální demokraté sloučili s komunisty a zároveň výroky některých nových představitelů strany o potřebě vzniku jednotné socialistické strany, řadovým členům nepřidávaly na jistotě. Podoba sociální demokracie před válkou a po válce se velmi lišila. Řada předních představitelů strany se nevrátila z nacistických vězení, např. předválečný předseda strany Antonín Hampl. Některým z těch, kteří přežili bylo navíc novým stranickým vedením, většinou prokomunisticky orientovaným, bráněno v návratu. Pro charakteristiku poválečné strany byl typický jeden rys – zatímco většina

vedení směřovala „doleva“ tak naopak většina členské základny „doprava“. Na prvním poválečném sjezdu se strana oficiálně přihlásila k „marxistickému socialismu“, což byla další odlišnost od prvorepublikové podoby. Sociální demokraté velmi „horlivě“ prosazovali myšlenku znárodnění klíčového průmyslu, bank a velkoobchodu. Ve svých záměrech byly dokonce razantnější než komunisté. Tento případ je třeba uvést do přinejmenším celoevropských událostí, neboť i země západní Evropy se uchýlovaly k tomuto kroku. Byl zde příklad Velké Británie. Je třeba uvést, že Československá sociální demokracie byla nejmenší stranou, alespoň co se týče členské základny, v poválečném českém stranickém spektru. I přes tuto skutečnost byly volby v roce 1946, v nichž strana skončila na posledním místě, velkým „rozčarováním“. Po válce sociální demokraté ztratili své významné předválečné pozice zejména v odborech, kde na jejich místo nastoupili komunisté. To se odrazilo i na členské základně, kdy řada bývalých sociálních demokratů přestupovala právě ke komunistické straně. K tomu je rovněž nutno dodat, že z pohledu řady voličů nebyl mezi komunisty a sociálními demokraty takřka žádný rozdíl. Což ještě umocňovalo prokomunistické vedení strany v čele se Zdeňkem Fierlingerem. Právě poválečné volby roku 1946 znamenaly první vnitrostranický „otřes“. Řada nižších orgánů strany otevřeně kritizovala vrcholné zástupce strany. Tyto nižší složky strany viděly důvody porážky zejména v – nedostatečné samostatné profilaci strany, prokomunistické orientaci vedení, nedostatečném zastoupení zkušených starších zástupců strany, ztrátě pozic zejména v odborech. Počínající rozpory ve straně vrcholily zhruba půl roku před únorem 1948. Dohoda sociálních demokratů s komunisty byla pro mnohé členy nepřijemným překvapením. Na druhém poválečném sjezdu byl zásluhou „pravického“ křídla v čele s Václavem Majerem a „středového“ směru v čele s Bohumilem Laušmanem poražen prokomunistický Zdeněk Fierlinger. Samotné označení „pravice“, „střed“ a „levice“ je do značné míry matoucí. Jde zejména o vztah jednotlivých proudů ke komunistické straně. Rozhodně neznámá, že by „pravice“ ve straně zastávala zásadní protikomunistické postoje. „Pravice“ nevyklučovala spolupráci s komunisty, ovšem požadovala samostatnost strany a při jednání s komunisty zásadu „rovný s rovným“. Fierlingera nahradil „muž kompromisu“ Bohumil Laušman. I jeho zařazení do „středu“ je poněkud nepřesné. Nebyl rozhodně „prokomunistickým sympatizantem“ typu Zdeňka Fierlingera, nicméně svým často nerozhodným postojem mnohdy spíše umožnil prosazení se „levicovému křídlu“. V situaci, kdy demokratické strany očekávaly po výsledku brněnského sjezdu od sociální demokracie, že se přidá ke spolupráci s nimi,

tak i postoj B. Laušmana umožnil prohlubující se krizi uvnitř strany a nástup „levicového“ křídla. Když situace dospěla do „krizových“ dnů v únoru roku 1948, sociální demokraté volili „vyčkávací taktiku“. Nedokázali se odhodlat k jednoznačnému postoji. Jedním z mála vedoucích představitelů, který žádal demisi sociálně demokratických ministrů byl Václav Majer, jenž ji nakonec podal za svou osobu, a to 25. února. Ovšem na vítězství komunistů už nic nezměnil. Sociální demokracii postupně plně přebírali prokomunistické akční výbory. Stoupenci „pravice“ a nekomunistického „středu“ byli vylučováni ze strany. V březnu 1948 se Fierlinger vrátil na post předsedy sociálních demokratů. Bohumil Laušman se stal náměstkem předsedy vlády. Bylo jen otázkou času, kdy dojde ke splnutí strany s komunisty, neboť jej Fierlinger prosazoval v co nejrychlejší době. K oficiálnímu sloučení sociální demokracie s komunistickou stranou došlo 27. června 1948.

Summary

The work focuses on the description of the position of the Czechoslovak Social Democratic Party over a period of 1945 – 1948 in the Bohemian Lands in particular. It is necessary to take into consideration the situation of the party in pre- and wartime. It is difficult to understand its behaviour after war without that. The discrepancies within the party that was a characteristic feature of post-war time had begun in party's exile during the Second World War. The party was restored shortly after the liberation in 1945. However, a shape of the Czechoslovak Social Democratic Party had been changed in comparison with inter-war time. Many experienced pre-war social democrats leaders died during the Nazi occupation. Like the others the social democrats also turned to the left. Further, the party accepted the Marxist-socialism theory. The party management was oriented to the left while lower-ranking membership was oriented to the right. That was another party's characteristic feature of the post-war time. The Social Democratic Party was the smallest one in a new political stage (so-called the National front). There was an election in 1946. Social democrats failed and located in last place. The failure started up the criticism towards the pro-communists party management with its leader – Zdeněk Fierlinger. Disappointment with party conditions culminated at XXI. congress in Brno. Zdeněk Fierlinger was replaced by a centre-oriented Bohumil Laušman. But at this time the Czech Social Democratic Party was already going through the mill. Laušman tried to arrive at the compromise but he could not manage to bring his party closer to other democratic parties. At the same time the most powerful party the Czechoslovak Communist party put a strain on its takeover. The Communists succeeded with their plan in February 1948. The Czechoslovak Social Democratic Party adopted a hesitant position at that time. After the Communists took power it was just a question of time when independent social democratic party came to an end. The Czechoslovak Social Democratic Party was officially forced to unite with the Czechoslovak Communist Party in late June 1948.

Použitá literatura

MATERIÁLY ČSDSD-ČSD Z FONDU NÁRODNÍHO ARCHIVU V PRAZE

Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:111 – Manifestační sjezd Československé sociální demokracie ve dnech 19., 20 a 21.10.1945 v Obecním domě hlavního města Prahy.

Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:112 – XXI. Sjezd konaný 14.-16. listopadu 1947 v Brně.

Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:120 – Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946.

Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:132- Resoluce proti odstranění Fierlingera a Erbana na brněnském sjezdu.

Číslo inventáře:1440;Fond:71; Archivní jednotkové číslo:134 – Zasedání zastupitelstva 14. září 1946 v Praze.

NEPERIODOCKÁ LITERATURA

BALÍK, Stanislav, et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2003. 180 s. Monografie; sv. 9. ISBN 80-210-3307-X.

BALÍK, Stanislav, KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha : Dokořán, 2004. 167 s. ISBN 80-86569-89-6.

CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2000. 100 s. ISBN 80-7082-696-7.

ČAPEK, Josef. *Psáno do mraků : 1936-1939*. Praha : Pražská edice, 1993. 351 s. ISBN 80-901509-0-X.

ČERNÝ, Václav. *Křik Koruny české : Paměti 1938-1945*. Brno : Atlantis, 1992. 440 s. ISBN 80-7108-059-4.

FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina(eds.). *Dusivé oběti : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. 2. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 207 s. ISBN 978-80-7325-158-1.

FEIERABEND, Karel, Ladislav. *Politické vzpomínky II.*. Brno : Atlantis, 1994. 366 s., ISBN 80-7108-092-6.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.a*. Praha;Litomyšl : Paseka, 2006. 623 s. ISBN 80-7185-582-0.

Churaň, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století : I. díl A-M; II. díl N-Ž*. Praha : Libri, 1998. 2 sv. (467, 482 s.). ISBN 80-85983-65-6.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948 : 1.část*. Praha : SPN, 1991. 153 s. ISBN 80-04-25699-6.

KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha : Mladá fronta, 1993. 448 s. ISBN 80-204-0145-8.

KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno : Doplněk, 1997. 560 s. ISBN 80-85765-73-X.

KLABAN, Slavomír, et al. *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Praha : JOB Publishing, 1998. 145 s. ISBN 80-902246-4-4.

KOCIÁN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha : SPN, 1993. 75 s. ISBN 80-04-26312-7.

KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing, a .s., 1994. 353 s. ISBN 80-85605-88-0.

KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan. *Proti Benešovi! : Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004. 485 s. ISBN 80-246-0777-8.

MALÍŘ, Jiří , MAREK, Pavel, et. al . *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : Díl 2. Období 1938-2004 . Brno : Doplněk, 2005. 796 s. ISBN 80-7239-179-8.*

NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran : Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha : Sociologické nakladatelství , 1997. 275 s. ISBN 80-85850-22-2.

Program prvé domácí vlády republiky vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha : Ministerstvo informací, 1945. 47 s.

PROKŠ, Petr, et al. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948* . Praha : Historický ústav, 1999. 283 s. ISBN 80-85268-88-4.

RIPKA , Hubert. *Únorová tragédie : Svědectví přímého účastníka*. Brno : Atlantis, 1995. 304 s. ISBN 80-7108-098-5.

TOMEŠ, Josef. *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii*. Příbram : Fénix, 1991. 38 s. ISBN 80-85245-20-5.

TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé : osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003 : biografický slovník*. Praha : Demos, 2004. 197 s. ISBN 80-239-2652-7(v knize neuvedeno- opsáno z internetové databáze Národní knihovny ČR).

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 426 s. ISBN 978-80-7106-941-6.

VODIČKA , Karel, CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky : Historie a současnost*. Praha : Portál, 2003. 351 s. ISBN 80-7178-718-3.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Československá sociální demokracie a Národní fronta*. Praha : Academia, 1985. 216 s. ISBN- v knize ani na internetových stránkách MLP, NKC neuvedeno.

ZAHRADNÍČEK, Tomáš. *Úseky polojasna : Vzpomínky Jiřího Loewyho*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 259 s. ISBN 80-7106-734-2.

ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 1996. 511 s. ISBN 80-85983-11-7.

PERIODICKÁ LITERATURA

SMETANA, Vít. Pod křídla Sovětů : Mohlo se Československo vyhnout „sklouznutí“ za železnou oponu?. *Soudobé dějiny*. 2008, roč. XV, č. 2, s. 274-302.

KOURA, Petr, ČERNÝ, Miroslav Kamil. „Přesvědčený sociální demokrat nemohl být členem KSČ“: Rozhovor se Slavomírem Klabanem. *Paměť a dějiny : Revue pro studium totalitních režimů*. 2007, roč. I, č. 01, s. 104-107.

KOVAŘÍK, David. Mezi mlýnskými kameny : Němečtí antifašisté v Československu v roce 1945. *Dějiny a současnost*. 2007, roč. XXIX, č. 4, s. 41-43.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

FRANKL, Michal. *Druhá republika* [online]. C???? , 20. 1. 2009 [cit. 2009-01-27]. Dostupný z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/2rep>.

KREJČÍŘÍK, Milan. *Volby 1946 : volební výsledky* [online]. c1999-2009 [cit. 1946-02-10]. Dostupný z WWW: <http://www.totalita.cz/volby/volby_1946_07.php>.

TOMEŠ , Josef, MALÍNSKÝ, Jiří. 5. *Hamplovské období: Od krize ke konsolidaci a k dalšímu vzestupu (1920 - 1938)* [online]. c2007 [cit. 2008-10-17].

Dostupný z WWW: <http://www.cssd.cz/o-nas/s10252/a10261.html>.

TOMEŠ, Josef, MALÍNSKÝ, Jiří. 7. *Třetí republika: Krátký okamžik limitovaného demokratického nadechnutí (1945 - 1948)* [online]. c2007 [cit. 2009-02-07]. Dostupný z

WWW: <<http://www.cssd.cz/o-nas/s10252/a10266.html>>.

TOMEŠ, Josef. *Perzekuce českých sociálních demokratů v době německé okupace 1939 – 1945* [online]. c2009 [cit. 2009-02-01]. Dostupný z WWW: http://www.masarykovaakademie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=161&Itemid=38.

Použité zkratky:

ČSDSD --- Československá sociálně demokratická strana dělnická
ČSL --- Československá strana lidová
ČSNS --- Československá strana národně socialistická
ČSR --- Československá republika
ČSSD --- Československá sociální demokracie
DSAP --- Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei (Německá sociálně demokratická strana dělnická)
KSC --- Komunistická strana Československa
KSS --- Komunistická strana Slovenska
NF --- Národní fronta Čechů a Slováků
NHPM --- Národní hnutí pracující mládeže
NOÚZ --- Národní odborová ústředna zaměstnanecká
NSP --- Národní strana práce
NSPL --- Národní strana pracujícího lidu
PNS --- Prozatímní národní shromáždění
PÚ --- Politické ústředí
PVVZ --- Petiční výbor „Věrní zůstaneme“
SDI --- Socialistická dělnická internacionála
SNJ --- Strana národní jednoty
SSSR --- Svaz sovětských socialistických republik
ÚNS --- Ústavodárné Národní shromáždění

Seznam příloh

Příloha č. 1: Volební výsledky z 26. května 1946 v porovnání s volebními výsledky z r. 1935 (tabulka)

Příloha č. 2: Čs. Sociální demokracie ve volbách do Ústavodárného Národního shromáždění 26. května 1946 (mapa)

Příloha č. 3: Organisození a neorganisození soc. dem. voliči a získané mandáty strany (tabulka)

Příloha č. 4: Organizační zpráva k 30. VI. 1947. (tabulka)